

Brederode vanuit archeologisch perspectief

De materiële cultuur van het voormalige kasteel van Brederode en haar wetenschappelijke relevantie

Inhoud:

Inleiding en vraagstelling	04
1. Geschiedenis van het kasteel en de diverse bouwfases	
1.1 De huidige resten en stand van zaken op bouwhistorisch gebied	05
1.2 Historisch beeld kasteel Brederode: c.a. 1280 – 1500	06
1.3 Restauratie- en ontgravingswerkzaamheden in de 19 ^e en 20 ^e eeuw.....	08
2. Context van het vondstmateriaal	
Inleiding	10
2.1 Ontgravingen en restauratiewerkzaamheden in de 19 ^e eeuw: een eerste collectie van vondsten	10
2.2 Activiteiten van het AWN in 1969: vorming van een tweede collectie.....	11
2.3 Bouwhistorisch onderzoek in de jaren '80 van de 20 ^e eeuw: vorming van een vierde collectie.....	11
2.4 Activiteiten van het AWN tussen 1992 en 1996: vorming van een vierde collectie.....	11
2.5 Activiteiten van Raap in 2004	12
2.6 Huidige locatie van het onderzoeksmateriaal	13
3. Het vondstmateriaal: tekst, catalogus en vondstenlijsten	
Inleiding.....	15
3.1 De vondstcategorïeën en het gehanteerde inventarisatiesysteem.	15
3.2 Uiteenzetting besproken vondstcategorïeën.....	16
3.2.1 Romeins import aardewerk.....	18
3.2.2 Kogelpot	18
3.2.3 Steengoed	19
3.2.4 Grijsbakkend aardewerk.....	25
3.2.5 Roodbakkend aardewerk.....	25
3.2.6 Witbakkend aardewerk	28
3.2.7 Majolica en faience.....	30
3.2.8 Postmiddeleeuws aardewerk.....	31
3.2.9 Glasvondsten.....	32
3.2.10 Metaalvondsten	34
3.2.11 Bouwelementen.....	36
3.2.12 Kleipijpjes	37
3.2.13 Bewerkte steenvondsten	38
3.2.14 Houtvondsten	39
3.2.15 Botvondsten.....	39
3.2.16 Organisch materiaal: planten- en zadenresten	41

4. Uitspraken op grond van het materiaalonderzoek

4.1 Beperkingen binnen het onderzoek	43
4.2 Vroege datering op grond van vondstmateriaal... ..	43
4.3 Mogelijke verbanden tussen het vondstmateriaal en het kasteel... ..	44
4.4 Puin uit Haarlem... ..	45
4.5 Late vondsten... ..	45
Conclusie	46
Bijlage 1: Catalogus vondsten Brederode	49-94
Bijlage 2: Vondstenlijsten Brederode	95-172

Inleiding

Ter vervanging van de gangbare protocolstage heb ik het, in anderhalve eeuw tijd, in diverse fases verzamelde vondstmateriaal bij de ruïne van Brederode getracht te catalogiseren. Deze ruïne, gelegen in Santpoort Zuid (gemeente Bloemendaal), enigszins verscholen in een bosrijke omgeving op nabije afstand van Haarlem kent een uitgebreide geschiedenis waarvan ik hierna, ter inleiding, een korte uiteenzetting zal geven. Mede door deze interessante, laatmiddeleeuwse historie, die nauw was verbonden met enkele belangrijke politieke processen binnen de Republiek en de vele vraagtekens die er tot op heden rond de vondstcollectie van Brederode bestaan, was de waarde van deze opdracht mij snel duidelijk. Hoewel hier al eerder door dhr. *H. Koopmans*, hoewel vooral gericht op inventarisatie, een aanzet toe was gegeven, heb ik buiten het wetenschappelijk belang van een allesomvattende catalogus, geprobeerd het reeds bestaande historische en archeologische beeld waar mogelijk aan te vullen en/of te verhelderen. Daarbij vormde uitzoeken van specifieke Deventer-codes, iets dat tot op heden niet heeft plaatsgevonden, mijns inziens een belangrijk onderdeel. Enkele van de onderzoeksgegevens, waarin ik niet ben gespecialiseerd, heb ik, hoewel kritisch bekeken, uit de eerdere catalogus overgenomen. Dit materiaal, waaronder het botmateriaal en enkele metaalfragmenten, zal nader worden toegelicht in hoofdstuk 3. Ondanks de eerdere catalogus, bestonden er nog diverse vraagtekens wat betreft dateringen voor vooral het vroege materiaal, waarnaast eventuele uitspraken over welstand of kasteelbewoning nog niet of slechts in beperkte waren gedaan. Hoewel mij, gezien de hierna besproken wijze van vondstverzameling, in eerste instantie niet duidelijk was in welke mate dit onderzoek op wetenschappelijk vlak zou kunnen bijdragen, zijn er gedurende mijn stage echter diverse zaken naar voren gekomen. Naast determinatie van de vondsten stond binnen dit onderzoek de volgende vraagstelling centraal.

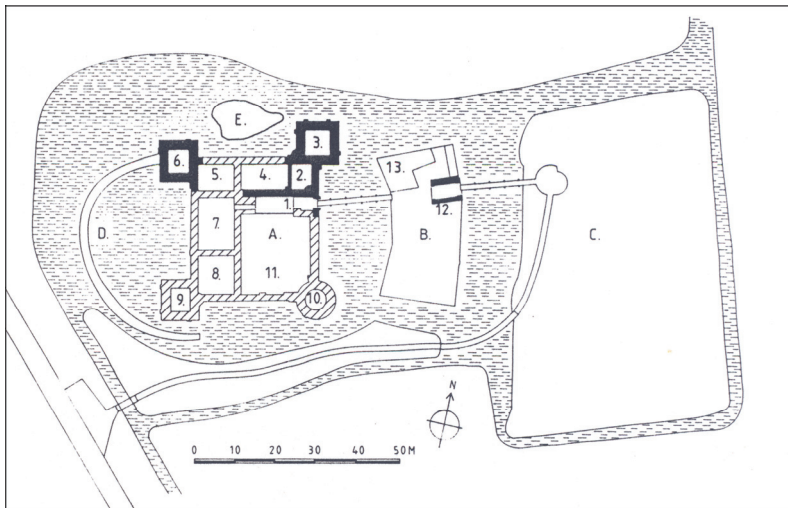
Is het mogelijk om op basis van het aardewerkonderzoek bij Brederode de kasteelbebouwing en de vroegst bekende, laatmiddeleeuwse bewoning verder terug te brengen dan het einde van de 13^e eeuw?

Gezien de nadruk op de kasteelbewoning, die zoals zal blijken, op basis van historische bronnen tussen het einde van de 13^e en het einde 16^e eeuw te plaatsen valt, heb ik binnen dit onderzoek, mede gedwongen door de beperkte hoeveelheid beschikbare tijd, nadruk gelegd op het laatmiddeleeuwse vondstmateriaal. De frequentielijst in hoofdstuk 3, waarin de door mij, binnen het complete en vrijwel complete materiaal vastgestelde keramiekvormen en codes zijn weergegeven, beslaat dan ook alleen materiaal uit deze periode. Een uitzondering hierop vormt het majolica, dat zoals nog zal blijken enige interessante vraagtekens opleverde en derhalve wel is opgenomen. Voor een compleet overzicht en meer specifieke gegevens bieden naast dit tekstuele gedeelte, bijlagen 1 en 2 uitkomst. Dit betreft een uitgebreide catalogus, met 114 gefotografeerde en beschreven objecten (bijlage 1) en de uitgebreide vondstenlijsten (bijlage 2). Alvorens mij tot de diverse vondstcategorieën te richten, volgt eerst een uiteenzetting van de mij, uit historische bronnen bekend geworden kasteelhistorie.

1. Geschiedenis en de diverse bouwfases van het kasteel

1.1 De huidige resten en stand van zaken op bouwhistorisch gebied

Middels bouwhistorisch onderzoek in het recente verleden zijn, ondanks het gebrek aan compleet overzicht, enkele zaken over de verschillende bouwfases naar voren gekomen, waarbij vooral het uitgebreide onderzoek van *Kamphuis en Hermans* uit 1990 uitkomst bij heeft geboden. Hoewel de huidige ruïne hoofdzakelijk uit de overblijfselen van een onregelmatig gevormde Voorburcht, een westelijk hiervan gelegen, vierkant hoofdgebouw, een daarvan ten westen gelegen grondkeringsmuur en het terrein van de vroegere voorhof bestaat, heeft deze locatie in Santpoort-Zuid een rijke historie aan bouwfases gekend. Er bestaat tot op heden echter geen overzichtelijk beeld van de precieze bouwgeschiedenis van Brederode. Zo is het verschil in bouwwijze tussen de Hoofdburcht en de Voorburch vermoedelijk te relateren aan verschillende bouwfases, waarbij de onregelmatige Voorburch mogelijk ouder dan eerstgenoemd deel is¹. Deze Hoofdburcht heeft, zoals zal blijken verschillende vormen gekend, waarvan de middeleeuwse resten vrijwel geheel zijn verdwenen. Van het huidige ruïnecomplex behoren slechts de noordwestelijk gelegen *Kapel- of Noordwesttoren*, de noordelijk gelegen *Middentoren* en naastgelegen *Donjon* nog tot het originele 14^e eeuwse muurwerk; de overige resten zijn voornamelijk gedurende de 19^e en 20^e eeuwse restauratiewerkzaamheden gereconstrueerd en het meeste opgaande muurwerk dateert dan ook van ná 1350². Ondanks de goede bedoelingen zijn hierbij vermoedelijk grote interpretatiefouten gemaakt, hetgeen een drempel binnen het huidige bouwhistorische onderzoek vormt³. Daarnaast kunnen ook de historische tekenaars, zoals de hierboven genoemde Nicolaes Berchem, door bedelving van het kasteel onder het duinzand, mogelijk delen van de constructie verkeerd hebben geïnterpreteerd. Hierbij valt te denken aan de afwijkende, ronde vorm van de zuidoostelijk gelegen *Sivaardtoren*. De onduidelijkheden binnen het bouwhistorisch onderzoek vormen naast het genoemde ontbreken van uitgebreid archeologisch onderzoek en duidelijke contexten, sterke drempels binnen een algeheel overzicht van Brederode en de bewoners van haar diverse bouwfases.

Figuur 1 en 2: De huidige ruïne van Brederode. A= Hoofdburcht, B = Voorburch, C = Voorhof, D = grondkeringsmuur, E = eilandje, 1 = Binnenpoort, 2 = Middentoren, 6 = Kapel- of Noordwesttoren, 9 = Tedburghatoren, 10 = Sivaardtoren, 12 = Buitenpoort. (bron: Kamphuis en Hermans 1990) en de Buitenpoort vanaf de Binnenpoort gezien. Foto: M. Koenen-Snoek 2007.

Daar op archeologisch gebied, zoals hierna zal blijken, nog weinig grootschalig onderzoek heeft plaatsgevonden, is men wat betreft de ontwikkeling en historie van het kasteel grotendeels op historische bronnen aangewezen. Alvorens mij tot de materiele resten van het voormalige kasteel te

¹ Den Hartog 2004, p. 9

² Kamphuis & Hermans 1990, p. 2-5

³ Kamphuis & Hermans 1990, p. 2

richten, volgt hieronder eerst een korte uiteenzetting van het tot op heden bestaande historische- en bouwhistorische beeld, waarbij ik overigens niet diep op de middeleeuwse naamgeving van de diverse kasteel-elementen zal ingaan. Gezien het feit dat de verdedigende functie van kastelen omstreeks 1500 lijkt op te houden te bestaan, ligt ook binnen de hierna besproken historische en archeologische kennis, de nadruk op de processen en het materiaal van vóór deze overgang.

1.2 Historisch beeld kasteel Brederode: c.a. 1280 – 1500

De bouw van het eerste kasteel vond vermoedelijk plaats omstreeks 1275, hoewel de eerste vermelding van het mogelijke kasteel uit 1321 lijkt te dateren. Het gaat hier om een huwelijkscontract van Hendrik I van Brederode uit 1321, waarin feitelijk over niet meer dan *dat huys ende die woninghe* wordt gesproken⁴. Wat betreft de bouw van het eerste kasteel Brederode is men, door het ontbreken van omvangrijk archeologisch onderzoek, voornamelijk op historische bronnen aangewezen, waarbij vooral de aanleg van de *Brederodedijk* en het ontstaan van de heerlijkheid van Brederode, respectievelijk in 1272 en 1282, de belangrijkste aanwijzingen tot datering vormen⁵. Daarbij vormde vermoedelijk bescherming van die eerste dijk één van de functies van het 13e eeuwse slot. De tot op heden oudst bekende schriftelijke vermelding van de heren van Brederode dateert uit 1244 en betreft de vermelding van *Willem van Brederode*⁶. Mocht er door hem destijds een kasteel op deze plek zijn bewoond, dan betrof dit vermoedelijk een minder grootschalig complex of mogelijk slechts een woontoren.

Bij de bouwlocatie van het laat-13^e eeuwse kasteel lijkt geen sprake van een toevallige keuze te zijn geweest; de plek bevond zich op de rand van een, rond 1500 v. chr. gevormde strandwal⁷, gelegen in een veen- en bosrijk gebied. Het omvangrijke bos waar Santpoort-Zuid in de 13^e eeuw aan heeft gegrensd, heeft mogelijk relatie met de naam Brederode. De naam *rode* had in de Late Middeleeuwen een relatie met het *rooien* van bos⁸. De vermoedelijk eerste vermelding van de naam *Brederode* dateert, uitgaande van historische bronnen, overigens uit 1226⁹. De vestigingsplaats genoot naast enkele militair-strategische voordelen tevens de aanwezigheid van nabijgelegen landbouw en veeteeltgronden, waarnaast het genoemde bos de mogelijkheden voor de jacht diende. Van de door enkele auteurs¹⁰, op basis van de westelijke keringsmuur veronderstelde, ronde burcht, die zich mogelijk nóg eerder in de 13^e eeuw heeft bevonden, lijkt op basis van huidig onderzoek geen sprake¹¹; de in 1969, door de AWN-werkgroep Velsen blootgelegde keringsmuur bleek niet te zijn gefundeerd. Het bestaan van eerdere bouwfasen, waarover mij op basis van zowel historische- als archeologische bronnen weinig bekend is geworden, is echter niet uitgesloten. Dit zal later, bij de terugkoppeling van de archeologische gegevens aan bod zal komen.

Met de bouw van het kasteel, dat waarschijnlijk een omvang van circa 40 bij 40 meter en een vierkante plattegrond zoals kasteel *Radboud* en het *Muiderslot* heeft gekend¹², werd waarschijnlijk dus rond 1300 aangevangen. Mogelijk vormden bovengenoemde kastelen een inspirerende bron bij de bouw van Brederode; Dirk van Brederode was nauw betrokken bij Floris' strijd tegen de Friezen¹³. Gedurende de *Hoekse- en Kabeljauwse Twisten* werd het kasteel vrijwel geheel verwoest, hetgeen vermoedelijk in 1351 geschiedde¹⁴. Niet lang erna, waarschijnlijk al in 1355, startte men reeds met de herbouw van Brederode. Gezien deze verwoesting en herbouw, kent het kasteel tegenwoordig zoals gezegd geen vroeg 14^e eeuwse bouwelementen meer. Een indruk van het vroeg 14^e eeuwse complex, dat uit drie hoofdafdelingen bestond, kan middels de, door De Veld in 1981 vervaardigde maquette worden verkregen. Hierop zijn duidelijk het Buitenhof, het Hoofdgebouw en het Kasteel zelf

⁴ Van Reyen 1965, p. 5

⁵ Kamphuis & Hermans 1990, p. 5

⁶ Van Reyen 1965, p. 3

⁷ Groesbeek 1981, p. 74

⁸ Den Hartog 2004, p. 59

⁹ De Stuers 1879, p. 3

¹⁰ Van Reyen 1965, p. 3-18

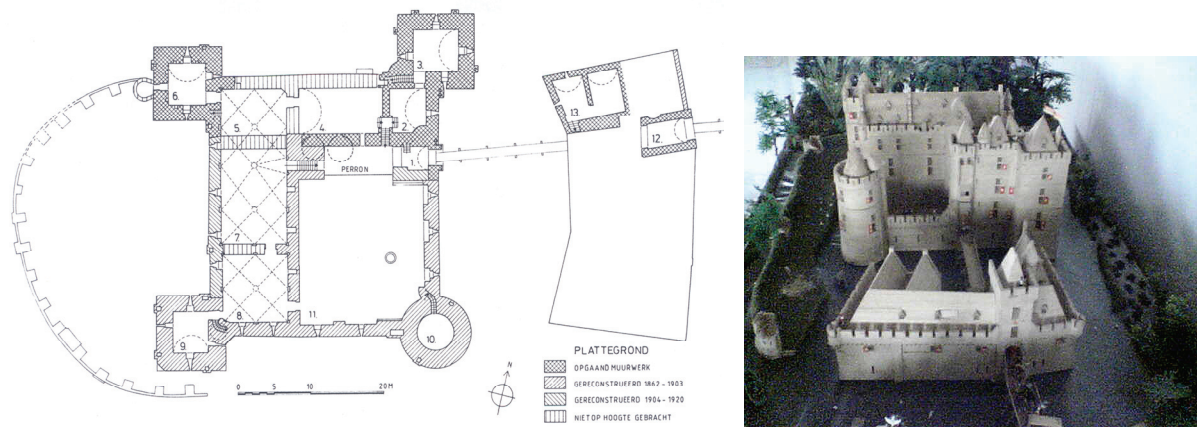
¹¹ Kamphuis & Hermans 1990, p. 10

¹² Kamphuis & Hermans 1990, p. 3

¹³ Den Hartog 2004, p. 64

¹⁴ Kamphuis & Hermans 1990, p. 7-8

zichtbaar. Vermoedelijk werd gedurende deze herbouw en niet na de verwoestende activiteiten van de Spanjaarden, het huis ten zuiden van de Middentoren opgetrokken¹⁵.

Figuur 3 en 4: Plattegrond Kamphuis & Hermans en maquette Brederode door L. de Veld. Foto: Sebastiaan Koenen 2007.

De 15^e eeuwse hervatte, politieke strijd lustigheden brachten het kasteel in 1426 opnieuw een zware slag toe, waarbij vooral de zuidkant werd getroffen. Gedurende belegeringen die vanuit Haarlem waren ondernomen werd deze zijde van het nog maar net herbouwde kasteel grotendeels verwoest¹⁶. Daar de burcht toentertijd niet meer door alle Brederodes werd bewoond, daar enkelen van hen naar het slot *Batestein* in *Vianen* waren verhuisd¹⁷, hebben herstelwerkzaamheden enige tijd op zich laten wachten. Vermoedelijk vond pas kort na 1464 opnieuw grootschaligere herbouw van Brederode plaats¹⁸, hoewel de omvang van het vroegere kasteel niet meer werd evenaard. Na herbouw behield het vermoedelijk nog slechts de helft van de oorspronkelijke omvang. Nog geen 30 jaar later, ondervond het slot de nadelige gevolgen van de opstand van het *Kaas- en Broodvolk* en gingen enkele delen in vlammen op¹⁹. Het is overigens waarschijnlijk deze 15^e eeuwse periode waaruit het vensterglasfragment met het wilde zwijn symbool dateert dat bij de toenmalige bewoners van Brederode lijkt te hebben behoord²⁰. Het dier was gevreesd en werd reeds vanaf de 13^e eeuw als symbool op adellijke wapens gebruikt. Zoals later zal blijken zijn bevind zich tussen de vondsten een vrijwel intact gebleven zwijnschedel, aangetroffen bij de 19^e eeuwse restauratiewerkzaamheden.

Nadat de Spanjaarden tijdens de Opstand in 1573 het kasteel een laatste zware slag hadden toegebracht, is het bouwwerk onbewoond gebleven²¹. Nadat de in Brederode gelegeerde, Spaanse soldaten het kasteel in brand hadden gestoken, belandden grote delen van het slot na een explosie in de gracht. Hoewel er al vermeldingen van een ruïne uit 1511 bekend zijn²², is vermoedelijk vanaf de 17^e eeuw, dat het ooit omvangrijke kasteelcomplex door natuurlijke processen in toenemende mate tot een ruïne verwerd. Hierbij zullen ook de slotgrachten geleidelijk aan zijn dichtgeslibd. Een indruk van het onder het duinzand bedolven kasteel kan worden verkregen door het hieronder afgebeelde schilderij van *Nicolaes Berchem* uit 1650²³.

¹⁵ Kamphuis & Hermans 1990, p. 9

¹⁶ Kamphuis & Hermans 1990, p. 10

¹⁷ Van Reyne 1965, p. 9

¹⁸ Van Reyne 1965, p. 10

¹⁹ Kamphuis & Hermans 1990, p. 10

²⁰ Den Hartog 2004, p. 64

²¹ De Stuers 1879, p. 5

²² Den Hartog 2004, p. 69

²³ <http://www.kunst.nl>

Figuur 5 en 6: De ruïne van Brederode: Respectievelijk in olieverf en inkt, door Nicolaes Berchem. Midden 17^e eeuw. Bron: <http://www.kunst.nl>

Ondanks het verval van Brederode bleef er nog enige tijd sprake van continuïteit van bewoning op de locatie. Zo bleef de locatie ten zuiden van de Middentoren, ofwel het perron, tot in het begin van de 17^e eeuw bewoond. Op basis van een tekening van Nicolaes Berchem uit 1650 lijkt dit echter hoogstens tot die tijd te hebben geduurd. Volgens van Reyen heeft er vanaf de 16^e eeuw op de Voorburcht een boerderij gelegen²⁴, waar delen van de huidige beheerderswoning ooit tot hebben behoord²⁵. Hier leek wel sprake van bewoningscontinuïteit. Nadat de laatste Van Brederode in 1679 was gestorven, kwam de ruïne respectievelijk in handen van de *Staten van Holland* en de *Staat der Nederlanden*²⁶.

1.3 Restauratie- en ontgravingswerkzaamheden in de 19e en 20e eeuw

Tussen de jaren 1862 en 1903 vonden onder het toezicht van dhr. Mr. A.J. Enschedé, die het algemene belang van de ruïne had weten te wekken, de eerste, mede door het Rijk gesubsidieerde restauratiewerkzaamheden plaats²⁷. Deze activiteiten en de hierbij aangetroffen bodemvondsten zijn door dhr. Mr. Jhr. *De Stuers* in 1879 beschreven en gecatalogiseerd. Vooral op basis van dit schrijven is duidelijk geworden dat men, voornamelijk op grond van oude tekeningen, onder andere de zuid- en zuidwestzijde van het voormalige kasteel gedeeltelijk in oude staat heeft geprobeerd terug te brengen. Dit vond aan de zuidzijde van het kasteel tot hoogstens 2,5 meter boven het loopvlak plaats²⁸. Delen van de eerder genoemde Hoofdburcht, de Tedburghatoren en de Sivaardtoren werden hierbij gereconstrueerd. Méér dan de helft van het huidige, in paragraaf 1.1 weergegeven plattegrond van Brederode is tijdens deze reconstructiewerkzaamheden tot stand gekomen. Eén van de, tijdens deze activiteiten verkeerd geïnterpreteerde of bewust fout gekozen reconstructie-elementen betrof volgens Kamphuis de bouw van een binnenplein met twee niveaus²⁹. Enkele andere, destijds wél al verkeerd bevonden herstelwerkzaamheden werden in de 19e eeuw gecorrigeerd. Noemenswaardig is verder het gegeven dat de eerder besproken, in 1969 geheel blootgelegde, 15e eeuwse keringsmuur al tijdens deze ontgravingswerkzaamheden, in 1876 werd aangetroffen, hetgeen zoals gezegd bij enkelen de suggestie van een ronde burcht opwekte. Nadat in 1903 nog werd besloten tot overkapping van de

²⁴ Van Reyen 1965, p. 10

²⁵ Kamphuis & Hermans, p. 4

²⁶ Kamphuis & Hermans, p. 10

²⁷ Van Reyen 1965, p. 13-14

²⁸ Kamphuis & Hermans 1990, p. 10

²⁹ Kamphuis & Hermans 1990, p. 11

Donjon, leek er overigens een einde te zijn gekomen aan een langdurige periode van herstelwerkzaamheden³⁰.

³⁰ Kamphuis & Hermans, p. 16

2 Context van het vondstmateriaal

Inleiding

Aan de verzameling van het hier behandelde vondstmateriaal is, zoals hieronder duidelijk zal worden, niet of nauwelijks concreet, archeologisch onderzoek voorafgegaan. Het onderzoek betreft 19^e en 20^e eeuwse werkzaamheden, waarbij, naast de 19^e eeuwse 'toevalsvondsten', gedurende de 20^e eeuw slechts de aanleg van enkele werkputten plaatsvond. In de 21^e eeuw heeft, naast het genoemde, inventariserende onderzoek door dhr. Koopmans, nog archeologisch onderzoek door RAAP plaatsgevonden. Gepubliceerde dan wel niet gepubliceerde gegevens over dit, in Archis opgenomen onderzoek uit 2004, waren mij ten tijde van mijn stage echter niet bekend. Specifieke informatie inzake de hierna besproken, 20^e eeuwse activiteiten van de AWN-werkgroep Velsen, op enkele weinig onthullende dagrapporten evenmin. Dit kon mij helaas pas kort voor het afronden van dit onderzoek worden aangeboden. Gezien ook dáár geen sprake van gesloten contexten was en deze vondsten met name door slootontbaggingen waren verkregen, heerst over de eventuele meerwaarde hiervan onduidelijkheid. De mij wel bekende gegevens inzake de totstandkoming van het onderzoeksmateriaal alsook de huidige standplaats, heb ik hieronder kort uiteengezet.

2.1 Ontgravingen en restauratiewerkzaamheden in de 19^e eeuw: een eerste collectie van vondsten

Na enkele sterk versturende restauratie- en consolidatiewerkzaamheden in de jaren 60 en begin jaren 70 van de 19^e eeuw werd een hoeveelheid vondstmateriaal uit puinhopen bij de Binnenpoort, het Hoofdgebouw, het binnenterrein van de Hoofdburcht en een vierkante hoektoren verzameld, hetgeen door Jhr. *Victor de Stuers* reeds in de jaren 70 van de 19^e eeuw is gecatalogiseerd³¹. Stuers wordt door diens activiteiten op het gebied van bouwhistorie en kunst, waarbij hij wat betreft de ruïne van Brederode zoals gezegd in 1862 een aanzienlijke subsidieverlening ten behoeve van ontruiming en instandhouding van het kasteel wist te verkrijgen³², door sommigen als grondlegger van de Nederlandse Monumentenzorg gezien. Mede dankzij deze financiële steun is, middels het weggraven van zand- en puinresten, waarnaast het aanbrengen van muurwerk bij enkele verwoeste delen, geprobeerd de ruïne in min of meer oude staat terug te brengen. Min of meer, daar men qua bouwconstructies hoofdzakelijk op oude illustraties was aangewezen. Tijdens deze restauratiewerkzaamheden bleek dat bij het Binnenhof, ten behoeve van een meer stevige ondergrond, ophogingslagen van aarde en niet-gebruikt baksteenmateriaal waren aangebracht³³. De aanzienlijke hoeveelheid bouwpuin- en zandlagen op diverse plaatsen bij deze locatie, kenden op sommige plekken overigens een hoogte van bijna 2 meter boven het loopvlak³⁴. Hoewel de precieze relatie van de puinlagen bij het Hoofdgebouw tot dit deel van het kasteel mij niet duidelijk is, hebben deze, uitgaande van Stuers, mogelijk bij het hoofdgebouw behoord. Daarbij ging het voornamelijk om vloertegels (zie paragraaf 3.2.11) en delen van een schoorsteenmantel, ofwel een haardsteen³⁵ (paragraaf 3.2.13).

De door Stuers, tijdens deze werkzaamheden verzamelde hoeveelheid vondstmateriaal, waarvan 23 objecten schijnen te zijn ontvreemd en diverse minder interessante vondsten zijn weggegooid³⁶, is door hem in een rapport genummerd en beschreven. Stuers rapport heb ik, hoewel kritisch benaderd, ten behoeve van een compleet overzicht van het bij Brederode verzamelde vondstmateriaal in dit onderzoek geïmplementeerd. Naast sporadische opmerkingen binnen het tekstuele gedeelte, heb ik in de uitgewerkte vondstenlijsten, opgenomen in bijlage 2, wáár duidelijk, de door Stuers aangetroffen en genummerde vondsten, van de 20^e eeuwse objecten onderscheiden. Er bestaat bij mij ook na bestudering van Stuers '*Ruïne van Brederode*' nog onduidelijkheid wat betreft de context van de destijds aangetroffen vondsten, als ook de genoemde ophogingslagen. Er staat in het schrijven van

³¹ De Stuers 1879, p. 6-8

³² De Stuers 1879, p. 8

³³ De Stuers 1879, p. 8

³⁴ De Stuers 1879, p. 6

³⁵ De Stuers 1879, p. 7

³⁶ Den Hartog 2004, p. 11

Stuers niets concreets vermeld over mogelijke lagen en specifieke objecten. Onder deze relatief goed intact gebleven vondsten, die allen uit de Middeleeuwen en Nieuwe Tijd dateren, bevonden zich zoals hierna duidelijk zal worden, naast de meer algemenere zaken als Jacobakannen, dakpannen, grijs aardewerk, kanonskogels, bouwelementen als breektegels en enkele metaalfragmenten, eveneens meer noemenswaardige vondsten als walviswervels, een madonnabeeldje van witbakend aardewerk en een glas-in-lood fragment met het wapen van Brederode, ofwel een zwijnenkop. Deze hoeveelheid door mij bestudeerde, in de jaren 60 en 70 van de 19^e eeuw verzamelde hoeveelheid vondsten, beslaat een aanzienlijk deel van het totale, in dit onderzoek beschreven pakket aan archeologische objecten, waarnaast het, qua objecten, de minst gefragmenteerde collectie betreft. Zoals hierna duidelijk wordt, bevinden de 19^e eeuwse vondsten zich zowel in het depot als in de opstelling te Brederode. De bij deze eerste vondstverzameling behorende metaalvondsten bevinden zich, ten behoeve van een goede conservering, in een klimaatgecontroleerde ruimte van het Archeologisch depot. Helaas heb ik deze vondsten, wegens de nadruk op het keramiek en de beperkte hoeveelheid tijd, niet allen kunnen bestuderen. Ter compleetheit zijn deze, na kritische bestudering van de voorgaande catalogus, wél opgenomen in de vondstenlijsten en nieuwe catalogus en zullen in hoofdstuk 3 kort aan bod komen.

2.2 Activiteiten van het AWN in 1969: vorming van een tweede collectie

Gedurende activiteiten van de AWN-werkgroep Velsen in 1969 is de westelijk van de Hoofdburcht gelegen ringmuur, ofwel grondkeringsmuur opgegraven³⁷. Daarnaast besloeg dit kleinschalige, door *Prof. Renaud* geleide onderzoek, de aanleg van enkele werkputten op het parkeerterrein³⁸. Van deze putten zijn mij helaas geen publicaties bekend. De grondkeringsmuur bleek een vermoedelijke datering in de 15^e eeuw te kennen. Verder werd geconstateerd dat deze muur niet was gefundeerd, hetgeen zoals in paragraaf 1.1 besproken, nieuw licht op het bouwhistorisch onderzoek wees. Het bleek destijds dat er bij Brederode geen sprake was van een rechtlijnige ontwikkeling vanuit een ronde burcht. In 1969 is tevens een, geheel uit context geraakte hoeveelheid vondstmateriaal verzameld en zijn tekeningen van muurconstructies vervaardigd. Beschrijving van dit materiaal betrof door de omvangrijke hoeveelheid kleine fragmenten, een meer tijdrovende zaak. Naast het gebruikelijke aardewerk beslaat deze vondstgroep eveneens een hoeveelheid metaalvondsten, dak- en vloertegels. Het vondstmateriaal uit 1969 dateert geheel uit de Middeleeuwen en Nieuwe Tijd.

2.3 Bouwhistorisch onderzoek in de jaren '80 van de 20^e eeuw: vorming van een derde collectie

De vondsten, die tijdens het bouwhistorisch onderzoek in de jaren '80 naar boven zijn gekomen, beslaan het kleinste deel van de totale hoeveelheid, hier besproken onderzoeksmateriaal. Deze kleine collectie, die ik tussen de aanzienlijke hoeveelheid onderzoeksmateriaal, wegens tijdgebrek niet ben tegengekomen, dateert uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd³⁹. Deze vondsten, die evenals het overige onderzoeksmateriaal geheel uit context zijn aangetroffen, beslaan overigens het kleinste gedeelte van de totale hoeveelheid, hier besproken onderzoeksmateriaal.

2.4 Activiteiten van het AWN tussen 1992 en 1996: vorming van een vierde collectie

Door het uitdiepen van de grachten in 1983 is opnieuw veel vondstmateriaal uit context geraakt, hoewel dit enkele jaren later, in 1992 op meer desastreuze wijze plaats zou vinden. Zoals in hoofdstuk 4 besproken, heeft de hierbij gehanteerde pomp waarschijnlijk tot verregaande fragmentatie van vondstmateriaal geleid. Nadat de AWN-werkgroep Velsen in 1994 toestemming werd verleend tot het uitvoeren van onderzoek bij het baggerdepot, is middels zeven met de *droge methode* en het uitvoeren van verkenningen een hoeveelheid keramiek, bot, glas en metaal aangetroffen. Binnen het materiaal, dat een periode van bijna 2000 jaar beslaat, bevindt zich naast een hoeveelheid uit context geraakt vondstmateriaal uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd, nu ook materiaal uit de Bronstijd

³⁷ Den Hartog 2004, p. 63

³⁸ Den Hartog 2004, p. 79

³⁹ Koopmanschap 2004, p. 3

en Romeinse Tijd. Vóórdat men, wegens bodemverontreiniging tot het geheel uitbaggeren van de gracht overging, konden enkele slibmonsters worden afgevoerd. In 1996 zijn opnieuw enkele verkenningen door het AWN-Velsen uitgevoerd. Hoewel de samenstelling en spreiding van het materiaal enigszins afwijkt, heeft dit wederom betrekking op de genoemde periodes. Enkele noemenswaardige constatering gedurende deze campagne betroffen de vaststelling van het kloostermopformaat van de buitenmuur en de blootlegging van delen van een oven bij de Hoofdburcht⁴⁰.

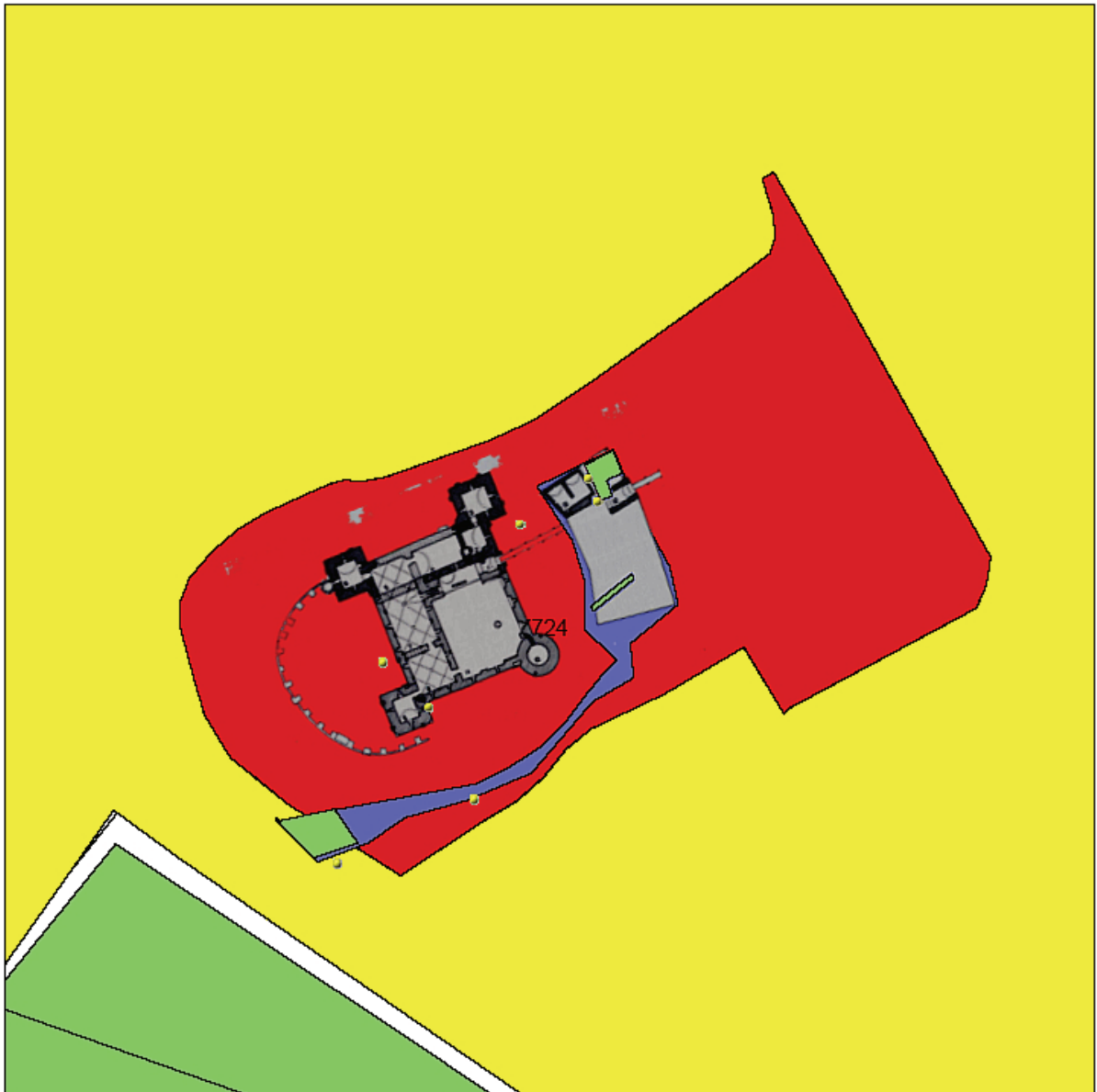
Een aanzienlijke hoeveelheid bot- en metaalvondsten kon helaas niet binnen de beschikbare periode worden gedateerd. Gezien de omvang van het zeer gefragmenteerde AWN-materiaal en mijn poging de gehele Brederode-collectie, met uitzondering van het materiaal uit 2004, binnen vijf a zes weken te voltooien, kwamen deze vondsten te laat naar boven. Derhalve zal ik de gegevens, wanneer bekend, opnemen in een nog te vervaardigen tweede versie ten behoeve van de Kastelenstichting Holland en Zeeland.

2.5 Activiteiten van RAAP in 2004

Hoewel het materiaal van dit relatief recente, door RAAP uitgevoerde onderzoek zich niet in het depot zelf bevond en overgebracht zou dienen te worden, was er gezien de omvang van het onderzoeksmateriaal en de benodigde tijd voor het maken van een verslag, helaas weinig ruimte voor het laten overbrengen hiervan. Hoewel mij van dit onderzoek geen publicatie bekend is, heb ik in tegenstelling tot het 20e eeuwse onderzoek, via Archis II wel de precieze onderzoekslocaties van het graafwerk in 2004 kunnen traceren.

Hoewel in Archis helaas geen plattegrond van Brederode zélf is in te laden, heb ik hierop, ter verduidelijking van de vondstlocaties, de door Kamphuis & Hermans vervaardigde plattegrond uit paragraaf 1.1 toegepast. Zoals onderstaand figuur zichtbaar is, heb ik tevens de eerder besproken onderzoeksactiviteiten opgenomen.

⁴⁰ Aantekeningen Oosterop 1996.

Figuur 7: Onderzoek bij Brederode. Compilatie van Archis II/situatietekening Kamphuis & Hermans.

2.6 Huidige locatie van het onderzoeksmateriaal

Vrijwel al het vondstmateriaal dat tijdens bovengenoemde activiteiten zijn aangetroffen, bevonden zich ten tijde van mijn onderzoek in het Provinciaal depot voor bodemvondsten te Wormer. Opgestapeld in stellingen is hier, naast de hoeveelheid 19^e eeuwse vondsten, al het 20^e eeuwse vondstmateriaal geborgen. De vrijwel tot geheel complete vondsten als ook het sterk

gefragmenteerde en veelal onuitgezochte en niet ongesorteerde scherfmateriaal, uit de diverse campagnes, zijn in genummerde dozen opgeslagen. Een hoeveelheid van 39 vondsten, die voor een deel tijdens de 19^e eeuwse activiteiten aan het licht waren gekomen, bevond zich echter op de ruïne zelf.

*Figuur 8: Werkplek Archeologisch depot.
Foto: S. Koenen 2007.*

Hoewel ook deze reeds eerder waren beschreven, leek het gezien het ontbreken van goede digitale foto's en de kans aanvullende informatie te winnen, een zinvol idee hiervoor een tweede bezoek aan Brederode af te leggen. Samen met M. Veen, beheerder van het depot te Wormer, zijn hier op 26-07-2007 alle, in de noordwestelijke toren opgestelde vondsten gefotografeerd, opgemeten en beschreven. Gezien het ontbreken van enige informatie bij de vitrines, hetgeen de waarde van een bezoek aan Brederode mijns inziens niet verhoogt, heb ik de beheerder, B. de Jong de verzamelde gegevens toegestuurd. Een publiekswetenschappelijk winstpuntje. Kijkend naar de lijst van Stuers, opgenomen in zijn publicatie

Figuur 9: Vondstdeterminatie en –fotografie in Brederode. Foto: M. Koenen-Snoek 2007.

De ruïne van Brederode uit 1879, lijken enkele voorwerpen zich niet in het museum of het depot te bevinden. Deze vondsten, zoals een aardewerk leeuwtje en enkele munten, zijn gestolen of kwijtgeraakt. Gebrek aan tijd stond mij echter niet toe de weggeraakte vondsten te achterhalen.

3 Het vondstmateriaal: tekst, catalogus en vondstenlijsten

Inleiding

Het door mij bestudeerde vondstmateriaal is op drie wijzen uiteengezet. Naast een uitvoerige beschrijving van enkele interessante vondsten per categorie, hieronder uiteengezet, betreft dat de catalogus en de uitgewerkte vondstenlijsten, respectievelijk opgenomen in bijlage 1 en 2. Terwijl de catalogus meer op visuele en algemene kenmerken is gericht en slechts een percentage, ofwel 116 complete en vrijwel complete objecten van de totale collectie beslaat, bevatten de vondstenlijsten in bijlage 2 alle, door mij verkregen informatie. Daarin zijn, voor het algehele overzicht zowel minder belanghebbende zaken als de huidige locatie en een mogelijk door Stuers gegeven inventarisatienummer als ook meer belanghebbende opmerkingen of eventueel dubbele vondstnummers opgenomen. In tegenstelling tot de catalogus, die gezien de tijdslijn van het hier behandelde complex, de vondsten uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd beslaat, zijn in bijlage 3 tevens oudere en meer recente objecten opgenomen. Gebaseerd op de vondstenlijsten in bijlage 3 volgt zoals gezegd hieronder een, per vondstcategorie uitgezette beschrijving van de meer interessante objecten. Ter verduidelijking van dit tekstuele gedeelte en de catalogus zijn van enkele bijzondere en, vanuit wetenschappelijk oogpunt interessante objecten, door M. Veen en mij digitale foto's gemaakt. Hiervan is het grootste deel, dat complete en vrijwel complete vondsten betreft opgenomen in de catalogus. Dit mede ten behoeve van de uitbreiding van de vergelijkingscollectie, waarbij naast duidelijke beschrijvingen zeker ook afbeeldingen van belang zijn. Hiervoor was zoals gezegd het hierboven genoemde bezoek aan Brederode noodzakelijk, daar zich in de vitrines nog enkele keramische- en metalen objecten bevonden. Het bewerken en op schaal brengen van de diverse vondsten, dat ik met enkele fotoprogramma's heb bewerkstelligd, nam overigens een aanzienlijke hoeveelheid tijd in beslag, die door het sneuvelen van de digitale camera op de laatste stagedag in de laatste dagen van het ná-onderzoek moest worden gepast. Gezien het belang van scherpe foto's heb ik dit toch willen voltooien. Voor de foto's in de tekst én in de catalogus is voornamelijk voor schaal 1:4 gekozen, hoewel wáár nodig, een andere schaalindeling is gebruikt. Dit is bij iedere foto aangegeven.

3.1 De vondstcategorieën en het gehanteerde inventarisatiesysteem

Bij de door mij gehanteerde wijze van catalogiseren, die zoals gezegd is gebaseerd op het door Bartels gebruikte *Deventer-systeem*⁴¹, heb ik getracht per object zoveel mogelijk informatie te achterhalen. Daarbij is, wat betreft de categorie keramiek gelet op verschillen in soorten baksels, de vorm van het voorwerp, waarbij vooral de rand een belangrijk element vormt, als ook wél of niet aangebrachte versieringen. Slechts wanneer de combinatie van dit soort keramiekenmerken in de richting van een specifiek type wees, heb ik dit in de bijgevoegde excel-lijsten opgenomen. Wanneer wél het baksel én de functie, maar niet de precieze vorm vastgesteld kon worden, heb ik ter voorkoming van misinterpretaties, alleen van eerstgenoemde kenmerken de Deventer code genoteerd. Omdat tussen twee verschillende keramiektypes met dezelfde functie of vrijwel dezelfde vorm soms een aanzienlijk tijdsverschil bestaat, is voorzichtigheid mijns inziens van groot belang. Overzicht is van belang, maar een juiste interpretatie van dit, vanuit wetenschappelijk oogpunt toch al sterk verstoorde complex, staat bovenaan. De bij de codering gehanteerde vormtypes zijn, net als een meer uitgebreide bespreking van de determinatieonderdelen, opgenomen bij de inleiding van de vondstcatalogus.

Overigens is niet alleen het keramiek, maar zijn tevens de glasvondsten beschreven op basis van het bovengenoemde systeem, waarbij net als eerstgenoemde categorie, vorm, randtype en versiering belangrijke indicatoren voor classificatie en datering vormen. Na deze eerste determinatie op de hiervoor genoemde kenmerken, gebaseerd op een chronologisch uitgewerkt en visueel verduidelijkt schema van Deventer-codes⁴², heb ik bij ieder object getracht in de diverse archeologische publicaties vergelijkende exemplaren te vinden. Dit ten behoeve van een zo nauwkeurig mogelijke datering alsmede het vaststellen van mogelijke relaties tot de kasteelbewoners.

⁴¹ Uitgebreid behandeld in Steden en Scherven, zie literatuurlijst.

⁴² Deventer-schema's van P. Bitter

Bij het hieraan voorafgaand aardewerk- en glasonderzoek, dat circa 6 weken in beslag heeft genomen, hebben deze aardewerkpublicaties zoals *Weggegooid en teruggevonden*, *Gebruikt en gebroken* en *Tot op de bodem uitgezocht*⁴³ eveneens regelmatig uitkomst geboden. De voor deze literatuur gehanteerde afkorting, opgenomen in de catalogus en vondstenlijsten, bestaat uit de naam van de auteur, gevolgd door het jaar van uitgave. De gehele titel kan in de bijgevoegde literatuurlijst worden teruggevonden. Zo wijst het voor keramiek veelvuldig gehanteerde *Bartels99* naar: Bartels, M., 1999: *Steden in scherven* en voor glas *Henkes94* naar het bekende: Henkes, H.E., 1994: *Glas zonder glans, Vijf eeuwen gebruiksglas uit Nederlandse bodem*, Rotterdam.

Zoals in de inleiding vermeld, konden buiten de door RAAP in 2004 hoeveelheid verzamelde vondsten, waarover ik niet beschikte en overigens geen tijd meer voor had, tevens enkele door H. Koopmanschap in 2004 beschreven vondsten, als ook enkele dozen met sterk gefragmenteerd materiaal niet door mij persoonlijk meer worden bestudeerd. Dit betreft naast een hoeveelheid gefragmenteerde scherven uit de Late Middeleeuwen tot aan de Nieuwe Tijd, eveneens archeo-botanisch materiaal. Ter compleetheit zijn deze botvondsten, waaraan ik wegens gebrek aan kennis geen primaire aandacht aan heb geschonken, wél opgenomen in de vondstenlijsten (bijlage 2). Hoewel van enkele, in dit hoofdstuk uitgelichte botvondsten enige informatie kon worden achterhaald, is voor diverse objecten meer specialistische kennis vereist.

3.2 Uiteenzetting besproken vondstcategorieën

Bij de hierna volgende vondstbespreking heb ik gekozen voor een eerste hoofdindeling in keramische en niet-keramische vondsten, waarbij zowel de diverse bakselsoorten bij het keramiek als het materiaalsoort bij de niet-keramische vondsten apart zullen worden behandeld. Binnen het aardewerk volgt een indeling in Romeins import aardewerk, kogelpot, steengoed, grijsbakkend aardewerk, roodbakkend aardewerk, witbakkend aardewerk, majolica en porselein. Het niet-keramische materiaal, onderverdeeld naar dateringsmogelijkheden, bestaat naast glasvondsten uit metaalvondsten, bouwelementen, kleipijpjes botvondsten en organisch materiaal. Daar ik door het gebrek aan tijd binnen dit vondstmateriaal, dat zoals bijlage 2 duidelijk toont, een diversiteit aan voorwerpen en daarvoor gebruikte materiaalsoorten kent, gerichte keuzes heb moeten maken, zijn binnen de hieronder behandelde keramieksoorten en vondstcategorieën zoals gezegd slechts de meest interessante objecten uitgelicht.

Daar de catalogus slechts een deel van het totaal aantal keramische vondsten beslaat en de vondstenlijsten in bijlage 2 niet direct overzicht bieden, heb ik op de volgende pagina het totaal aantal determineerbare Deventer-types per bakselsoort én typenummer weergegeven. Het sterk gefragmenteerde materiaal, dat zoals gezegd niet aan een uitvoerige determinatie kon worden blootgesteld, heb ik hierbij buiten beschouwing gelaten. Met deze, nog niet eerder opgestelde lijst als basis voor de hiernavolgende bespreking, hoop ik een meer diepgaandere bijdrage aan het overzicht te hebben kunnen geven. Voor meer specifieke informatie zoals dateringen, maten, additieven etc, verwijs ik naar bijlage 2 en de catalogus (bijlage 1).

⁴³ Zie literatuurlijst.

Frequentielijst dateerbare keramieksoorten Ruïne van Brederode
betreffende het complete en vrijwel complete vondstmateriaal

baksel/Dev-code	functie	aantal
proto-steengoed		5
s5-kan-3	kan	4
s5-kan-	kan	1
bijna-steengoed		5
s4-kan-3	kan	1
s4-kan-4	kan	1
s4-kan-	kan	3
steengoed 1		49
s1-dri-1	drinkschaal	2
s1-kan-1	kan, jacobakan	12
s1-kan-3	kan	6
s1-kan-9	kan	2
s1-kan-13	kan	2
s1-kan-14	kan	1
s1-kan-15	kan	8
s1-kan-22	kan	1
s1-kan-23	kan	4
s1-kan-	kan	11
steengoed 2		26
s2-bek-	beker	1
s2-kan-1	kan	1
s2-kan-5	kan	1
s2-kan-14	kan	1
s2-kan-32	kan, baardman	1
s2-kan-34	kan	3
s2-kan-45	kan	3
s2-kan-49	kan	1
s2-kan-50	kan, voorraadkan	1
s2-kan-53	kan	1
s2-kan-	kan	9
s2-kru-	kruik	1
s2-tre-5	trechterbeker	1
s2-tre-	trechterbeker	1

baksel/Dev-code	functie	aantal
grijsbakkend		1
g-kan-5	kan	1
roodbakkend		18
r-bak-	bakpan	1
r-bor-6a	bord	1
r-bor-	bord	1
r-gra-3a	grape	1
r-gra-6a	grape	1
r-gra-20b	grape	1
r-gra-41	grape	1
r-gra	grape	1
r-kan-26?	kan	1
r-lav-	lavabo	1
r-pis-3	pispot	1
r-pis-	pispot	1
r-spr-1	spreeuwenpot	3
r-spr-	spreeuwenpot	2
r-zal-	zalfpot	1
witbakkend		4
w-bek-	beker	1
w-kom-10?	kom	1
w-kop-	kop	1
w-taf-1	tafelset	1
majolica		1
m-bor-	bord	1

3.2.1 Romeins import- en inheems aardewerk

Zoals in hoofdstuk 2 besproken leverden de activiteiten van de AWN-werkgroep Velsen in de jaren '90, naast een hoeveelheid laat-middeleeuws aardewerk tevens enkele vondsten uit de Romeinse Tijd. Daarbij vormden enkele fragmenten Terra Sigillata, ofwel de types *Dragendorff 17v*, *27*, *29* en *Hofheim 2b* interessante vondsten die op het bestaan van een nederzetting in de eerste eeuw na Chr. leken te wijzen⁴⁴. Een relatie met het nabijgelegen fort *Velsen I* ligt daarbij voor de hand. Het Terra Sigillata, ofwel het roodgekleurde aardewerk op de afbeelding hieronder (figuur 10), betrof het meer luxe aardewerk in de Romeinse tijd en was aanzienlijk strakker gedraaid was dan veel middeleeuwse producten. In tegenstelling tot het rechts afgebeelde, tijdens een opgraving aan de *Hogeweg-Zennewijnseweg* in Tiel⁴⁵ (2001) aangetroffen, door mij gefotografeerde fragment (figuur 11), bevat het Terra Sigillata bij Brederode geen versieringen. Andere vondsten uit de Romeinse tijd, die mij niet middels de publicaties in het tijdschrift *Holland* en de eerdere inventarisatie van dhr. H. Koopmanschap bekend waren, vormen een kleine Terra Nigra scherf en vermoedelijk ook enkele, in één van de AWN dozen (1546-001/A001) aangetroffen, witgekleurde scherven. Deze merkwaardige, zeer strak gedraaide fragmenten betreffen vermoedelijk enkele kommetjes en een kan. Het handgedraaide, inheemse aardewerk, dat eveneens tijdens deze campagne werd aangetroffen, leek na onderzoek de eerder genoemde datering van een mogelijke nederzetting in de Romeinse tijd te ondersteunen⁴⁶. Wat betreft deze nederzetting zijn door mij gedurende dit onderzoek overigens geen grote constatering gedaan. Hoewel ik, gezien de bouwhistorie van Brederode en de beperkte hoeveelheid tijd de nadruk aan het laatmiddeleeuwse materiaal heb gegeven, is het doen van uitspraken bij deze vroege objecten, gezien het ontbreken van enige context, desalniettemin een moeilijke zaak.

Figuur 10: Onversierd fragment Terra Sigillata, 2001. Brederode, AWN-Velsen 1994. Foto: Archeologisch depot Wormer 2007. Schaal 1:2.

Figuur 11: Versierd stuk Terra Sigillata, Tiel. Foto: Sebastiaan Koenen 2001. Schaal: onduidelijk.

3.2.2 Kogelpot

Deze vondstcategorie beslaat, naast een hoeveelheid, niet door mij onderzochte, sterk gefragmenteerde scherven, één geheel intacte vondst. Hoewel niet duidelijk zichtbaar, lijkt er bij deze, hieronder afgebeelde kogelpot, sprake van aangebrachte *bezemstreken*. Hoewel de kogelpot, die vanaf de 8e tot en met de 14e eeuw in ons land werd gebruikt, door dit versieringskenmerk in de late 12e/13e eeuw valt te dateren, blijft het een lastig dateerbaar object en laat de zwakke mate van versiering, zoals gezegd ruimte vrij voor misinterpretaties. Over een eventuele herkomst heb ik weinig duidelijkheid verkregen. Een hoeveelheid gefragmenteerde kogelpotscherven werd tevens bij de activiteiten van het AWN in '69 en tussen 1992 – 1994 aangetroffen.

⁴⁴ Bosman 1994, p. 334

⁴⁵ Deze vondst is aangetroffen in 200? bij de Passewaayweg, Tiel.

⁴⁶ Bosman 1994, p. 334

Vooral in de laatstgenoemde jaren zijn in totaal een hoeveelheid van circa 1000, sterk gefragmenteerde scherven aangetroffen, die zich in de enkele, niet door mij onderzochte dozen bevond. Dit aantal en de enkele, in 1969 gevonden scherven, waarvan ik de frequentie de catalogus van H. Koopmanschap heb verkregen⁴⁷, vereist een zorgvuldige en tijdrovende determinatie, alvorens tot verdere uitspraken te kunnen komen.

Figuur 12: Kogelpot. 1175-1275 n. Chr. Schaal 1:4. Foto: Archeologisch depot Wormer 2007.

3.2.3 Steengoed

Een goed vertegenwoordigde keramieksoort binnen de vondsten bij Brederode vormt het zogeheten steengoed. Dit op hoge temperatuur gebakken, vrijwel versteende baksel werd vanaf omstreeks het begin van de 13e eeuw in het Duitse Rijnland geproduceerd⁴⁸. Vooral het aardewerkproductiecentrum Siegburg speelde hierbij in het begin een belangrijke toeleverancier. Voordat men door betere baktechnieken het échte steengoed wist te bereiken, vormden in de 13e en vroeg-14e eeuw twee eerste, niet geheel versteende en ongeglazuurde steengoedsoorten een populaire keramieksoort. Determinering van deze twee baksels, ofwel het *proto-* en *bijna-steengoed*, bakseltypes S5 en S4, is een veelal lastige zaak. Naast vorm en eventueel aangebrachte engobe vormden met name de scherppte van een eventueel aangebrachte manchtrand en de kleur en magering van de scherf vrijwel de enige aanwijzingen. Zo is er ná 1250 sprake van een scherpere rand en kent het proto-steengoed veelal een roedere magering dan het bijna-steengoed. Binnen het aangetroffen proto-steengoed, het nog niet échte steengoed, waarbij nog duidelijk magering zichtbaar is en dat slechts met engobe is versierd, neemt het type s5-kan-3 met vier vrijwel geheel complete exemplaren een sterke plaats in. Binnen het proto-steengoed vormt de kan overigens de enige aangetroffen vorm. Het bijna-steengoed, dat vanaf circa 1250⁴⁹ opnieuw vooral vanuit Duitsland werd geïmporteerd en in tegenstelling tot het proto-steengoed een hardere scherf bezit, wordt vertegenwoordigd door één s4-kan-3, één s4-kan-4, waarnaast drie onbepaalde exemplaren. Zoals duidelijk zichtbaar in de frequentielijst hierboven, vormt het proto- en bijna-steengoed geen geringe vondstgroep. Binnen het bijna-steengoed, dat evenals het proto-steengoed, uitsluitend uit kannen is samengesteld, is slechts sprake van één kleine, 13e eeuwse drinkkan, ofwel het type s4-kan-4.

Figuur 13: Proto- en bijna steengoed. Links drie proto-steengoed kannen, rechts vier, vrijwel geheel versteende types. Schaal: 1:4. Foto: Archeologisch depot Wormer 2007.

⁴⁷ Koopmanschap 2004, p. 5

⁴⁸ Bartels 1999, p. 43

⁴⁹ Bartels 1999, p. 47

Het werkelijke steengoed, ofwel bakseltype S1, dat vanaf ongeveer 1400 haar intrede in ons land deed⁵⁰, is in tegenstelling tot eerstgenoemde categorieën aanzienlijk groter in omvang. Zoals uit de frequentie- en vondstenlijst blijkt, betreft het aantal, als *steengoed 1* vastgestelde keramische objecten 49 stuks, waarvan opnieuw de *kan* een aanzienlijke plaats inneemt. Op slechts twee drinkschalen (s1-dri-1) na, vormt dit de enige vorm binnen dit bakseltype. De kannen worden voornamelijk vertegenwoordigd door het type s1-kan1, s1-kan-15 en s1-kan-3, met respectievelijk 12, 8 en 6 objecten, waarnaast tevens de typen s1-kan-23, s1-kan-9 en s1-kan-13, met respectievelijk vier en twee objecten, een belangrijke plaats innemen. Dit vondstmateriaal uit de eerste periode betreft zoals gezegd vooral drink- en schenkgeri, dat vermoedelijk geheel werd geïmporteerd uit het Duitse Rijngebied. Daarbij domineerde in de 15^e eeuw voornamelijk Siegburg als productiecentrum.

Vondsten van het genoemde type s1-kan-1, dat vrij nauwkeurig tussen 1375 en 1425 valt te plaatsen, leiden bij een ander laatmiddeleeuws kasteel, het slot van *Teylingen*, overigens tot de benaming *Jacobakan*⁵¹. Deze hoofdrolfiguur binnen de Hoekse- en Kabeljauwse twisten, waarnaar deze eerste kan in écht, ongeglazuurd steengoed werd vernoemd, verbleef enige tijd in dit kasteel⁵². Voor specifieke dateringen van de diverse andere steengoed kannen verwijs ik naar bijlage 1 en 2.

Figuur 14: Steengoed Brederode: Siegburg kannen uit de eerste periode. Links: twee s1-kan-1 typen. Midden: twee s1-kan-15 typen. Rechts: twee s1-kan-3 typen. Schaal: 1:4. Foto: Archeologisch depot Wormer 2007.

Binnen dit eerste 'echte' steengoed is ondanks de nog ongeglazuurde scherf, buiten een aangebrachte engobe-laag die ook op enkele proto- en bijna-steengoed vondsten aanwezig was, enkele keren sprake van een rode, *gevlamde* kleur. Deze *blos* of *vlam* is onder andere duidelijk zichtbaar op de hieronder afgebeelde drinkschalen. Vooral op basis van het opgaande werk, dat bij deze steengoedvorm vanaf 1475 aanzienlijk werd verlaagd, konden deze twee vondsten overigens tussen de 14^e en 16^e eeuw worden geplaatst.

⁵⁰ Clevis 1989, p. 23

⁵¹ Zoals opgenomen in de catalogus en vondstenlijsten

⁵² Verhoeven 2001, p. 49

Figuur 15: Steengoed Brederode: drinkschalen uit de 14^e, 15^e en 15^e, 16^e eeuw. Schaal 1:2. Foto: Archeologisch depot Wormer 2007.

Naast de hoeveelheid schenkkannen en de genoemde drinkschalen bevinden zich ook twee steengoed kannen van kleiner formaat binnen de collectie. Hoewel de hiernaast afgebeelde exemplaren enigszins in vorm afwijken, lijken beide objecten tot het type s1-kan-13 te behoren. Hierbij behoort een datering tussen de 13^e en 14^e eeuw. Van niet alle steengoed kannen heb ik overigens het specifieke Deventer-type kunnen achterhalen. Zo is mij van de twee, hieronder afgebeelde kannen geen overeenkomende vorm bekend. Hoewel het tweede model enigszins aan het type s1-kan-23 doet denken, wijkt deze op enkele punten teveel af.

Figuur 16: Steengoed Brederode uit de eerste periode: twee Siegburg drinkkannen. Rechts: twee onbekende Deventer-typen steengoed kannen uit de 14^e of 15^e eeuw. Schaal: 1:4. Foto: Archeologisch depot Wormer 2007.

Naast het hiervoor besproken ongeglazuurde steengoed, beslaat het onderzoeksmateriaal eveneens een hoeveelheid geglazuurde vormen, waaraan de code S2 is toegewezen. Enkele van de meer bijzondere vondsten, die voor een groot deel in de catalogus zijn opgenomen, verdienen enige toelichting. Zoals in de frequentie- en vondstenlijst zichtbaar neemt opnieuw de kan een dominante plaats in, slechts aangevuld met twee trechterbekers, een beker en een spinkruikje. De drink- en schenkfunctie lijkt, naast een voorraadfunctie opnieuw het meest van belang. In tegenstelling tot bij het ongeglazuurde steengoed lijkt binnen het geglazuurde steengoed een grotere spreiding binnen de diverse soorten kannen. Slechts de typen s2-kan-34 en s2-kan-45, vermoedelijk uit Raeren afkomstig, lijken meerdere keren voor te komen. De overige kan-typen, ofwel s2-kan-1, s2-kan-5, s2-kan-14, s2-kan-32, s2-kan-49 en s2-kan-53 komen allen één keer voor. Binnen de vrijwel compleet aangetroffen steengoed 2 vondsten, bevinden zich tevens drie miniatuurkannetjes, ofwel de drie uiterst rechts afgebeelde objecten (figuur 17). Het aanzienlijke verschil in grote met het overige steengoed, waardoor de functionaliteit te betwijfelen valt, wekt hier de mogelijkheid van kinderspeelgoed. Ik laat dit, gezien het bestaan van teveel vraagtekens, verder buiten beschouwing.

Figuur 17: Steengoed vondsten Brederode uit de tweede periode. Schaal: 1:4 en 1:2 (twee rechter objecten). Foto: Archeologisch depot Wormer 2007.

Kijkend naar de vondstenlijst en (hoewel vertekenend) de catalogus, valt op dat het merendeel van de steengoedvondsten geen uitbundige versiering kennen. Hierbij vormen enkele objecten, waaronder twee kannen en een beker, een noemenswaardige uitzondering. Naast de hierboven genoemde en afgebeelde vondsten, vormen binnen de overige kanvormen het type s2-kan-50, vermoedelijk een voorraadkan⁵³ (figuur 18), maar vooral het type s2-kan-49, interessante keramische objecten. Naast deze, mogelijk uit Langerwehe afkomstige, 15^e eeuwse voorraadkan met radstempelversiering, valt binnen het geglazuurde vondstmateriaal met name de versiering op de hier linksonder afgebeelde scherf op. Dit fragment, behorend tot het kan-type s2-kan-49, vermoedelijk geproduceerd in Raeren, betreft een 16^e eeuwse kan, met daarop de afbeelding van enkele Duitse vorsten. Op dit fragment, dat vanaf de eerste helft van de 16^e eeuw werd gemaakt⁵⁴, lijkt, in tegenstelling tot de meer gebruikelijke boerenbruiloften of jachtaferelen, een begrafenisritueel te worden afgebeeld (zie de afbeelding hieronder).

Figuur 18: Steengoed vondsten Brederode tweede periode. Rechts: 16^e eeuwse kan uit Raeren met detail begrafenisscene, Raeren. Schaal: 1:2 en 1:1. Links: voorraadkan uit Duitsland. Schaal: 1:4. Foto: Archeologisch depot Wormer 2007.

Zoals gezegd, beslaat het vondstmateriaal naast de kan met begrafenisscene tevens een sterk versierde beker (nr. 49 catalogus). Dit, vermoedelijk uit Keulen of Raeren afkomstige object⁵⁵, waarop Adam en Eva bij de boom met vruchten zijn afgebeeld, vertoont sterke gelijkenis met het type s2-bek-3, dat vermoedelijk tussen 1475 en 1550 moet worden geplaatst. Het object, waaraan de typecode

⁵³ Zie voor een groter formaat afbeelding de catalogus

⁵⁴ Bartels 1999, p. 571

⁵⁵ Zie de catalogus en vondstenlijsten: bijlage 1 en 2

'bek' is toegewezen, was tot voorheen als *snelle* geclassificeerd. Hoewel bekend is dat door de grote steengoed leveranciers, het genoemde Siegburg, Raeren en Keulen, op dit soort bekers regelmatig sterk gelijkende versieringen en appliques werden aangebracht⁵⁶, is mij van deze specifieke, bijbelse afbeelding uit publicaties geen ander exemplaar bekend. Een enigszins afwijken exemplaar, dat zich in tegenstelling tot de hier afgebeelde vondst, wel in een gesloten vondstcomplex bevond, werd in 1989 in Alkmaar aangetroffen⁵⁷. Het hier behandelde object kende, net als het Alkmaarse een roodbruine kleur en was met applique's versierd, hoewel de afbeelding verschilt. Noemenswaardig is tenslotte dat De Stuers dit object reeds in de 19^e eeuw als bierkannetje interpreteerde⁵⁸. In figuur 20 is overigens de bijbehorende Deventer-vorm, afkomstig uit Clevis & Thijssen⁵⁹ weergegeven.

Figuur 19: Steengoed Brederode uit de tweede periode. 15e of 16e eeuwse beker met bijbelse voorstelling uit Keulen of Raeren. Schaal: 1:2. en 1:4. Foto: Archeologisch depot Wormer 2007.

Figuur 20: Type s2-bek-3. Uit: Clevis89.

Binnen de kanvormen bevinden zich tevens enkele types met een baardmanversiering. Naast één compleet bewaarde baardman betreft dit een fraai uitgewerkt halsfragment. Het verschil in beide hoofden is op deze, vermoedelijk uit Frechen en Siegburg afkomstige kannen duidelijk zichtbaar. Hoewel datering van het linker exemplaar, waarop een droevig hoofd is afgebeeld, mij niet geheel duidelijk is geworden, lijkt dit object tussen de 16^e en 18^e eeuw te plaatsen.

⁵⁶ Ostkamp 2001, p. 15

⁵⁷ Bitter 1995, p. 17

⁵⁸ De Stuers 1879, p. 15

⁵⁹ Clevis & Thijssen 1989, p. 31-33

Figuur 21: Steengoed vondsten Brederode: Links: complete baardman. Schaal: 1:4 en 1:2. Rechts: baardmanfragment met gekrulde baard. Schaal: 1:2. Foto: Archeologisch depot Wormer 2007.

Een buiten de kannen, de beker en één spinkruikje, bevinden zich eveneens twee trechterbekers tussen de vondsten. Naast een onversierd, vermoedelijk uit Raeren afkomstig type s2-tre-5, betreft dit ook een meer versierd exemplaar. Zoals hieronder zichtbaar is op de meer bolvormige trechterbeker eiken- en rozenloof versiering aangebracht. Deze vorm van versiering, die vooral vanaf het tweede kwart van de 16^e eeuw werd aangebracht⁶⁰, gaf de mogelijkheid het object, waaraan helaas geen Deventer-code kon worden toegewezen, desondanks te kunnen dateren.

Figuur 22: Steengoed vondsten Brederode: Twee trechterbekers uit de 15e en 16e eeuw. Schaal: 1:4 en 1:2. Foto: Archeologisch depot Wormer 2007.

⁶⁰ Ostkamp 2001, p. 15

3.2.4 Grijsbakkend aardewerk

Tot de vondstcategorie grijsbakkend aardewerk behoort, naast een aantal sterk gefragmenteerde, hier niet besproken scherven, slechts één vrijwel complete vondst. Vermoedelijk behoort deze, hiernaast afgebeelde, tussen de 12e en 16e eeuw vervaardigde kan tot het type g-kan-5. Daar grijsbakkend aardewerk zoals gezegd een relatief lange periode werd vervaardigd en mij niet geheel duidelijk is waar de herkomst van deze vondst moet worden gezocht, heb ik voor deze vrij grove datering gekozen. Hoewel veel grijsbakkend aardewerk in Elmpt werd vervaardigd, heb ik dat bij deze vondst niet weten te constateren.

Figuur 23: Grijsbakkend aardewerk Brederode: voorraadkan. Schaal 1:4 Foto: Archeologisch depot Wormer 2007.

3.2.5 Roodbakkend aardewerk

Het blijft een moeilijk oplosbare vraag waar het, veelal in grote getallen aangetroffen roodbakkende aardewerk is geproduceerd. Binnen dit onderzoek zijn mij wat betreft deze keramieksoort evenwel weinig van deze, meer specifieke details naar voren gekomen. Zoals de frequentielijst, de catalogus en de vondstenlijsten aantonen, bevinden zich onder de vrijwel ongeschonden vondsten naast vijf kook- en vijf spreuwenpotten eveneens twee pispotten, twee borden, een lavabo, zalfpotje en één bakpan. Het sterk tot zeer sterk gefragmenteerde roodbakkend materiaal is, evenals de andere bakselsoorten, ter overzicht opgenomen in bijlage 2.

Hoewel ik van onderstaande bakpan en bord, net als het zalfpotje, geen specifieke Deventer-codes heb kunnen achterhalen, lijken deze vondsten tussen de 14^e en 15^e eeuw te kunnen worden gedateerd. De aangebrachte versieringsvorm, zogeheten *slibversiering*, werd vanaf omstreeks het begin van de 15^e eeuw op roodbakkende vormen aangebracht⁶¹. Deze, hier in gele kleur aangebrachte halve boogjes, zijn op beide vondsten duidelijk zichtbaar. Hoewel ook bij het bord in de catalogus het toewijzen van een Deventer-code niet mogelijk bleek, kon van een sterk gefragmenteerde, niet gefotografeerde vondst het type r-bor-6 worden vastgesteld. Het is bekend dat deze vorm vanaf omstreeks de late 16^e eeuw het type r-bor-1 aanvulde⁶².

Figuur 24: Roodbakkend aardewerk Brederode: Bord uit de 15e eeuw en lavabo uit de ? eeuw. Schaal: 1:4. Foto: Archeologisch depot Wormer 2007.

⁶¹ Hulst 2003, p. 104

⁶² Bartels 1999, pp. 119-120

Op de hierboven afgebeelde lavabo, waarmee men zich in de Late Middeleeuwen kon opfrissen, zijn duidelijk nog de ophanggaten en is, aan de rechterzijde, één van de tuiten zichtbaar. Het object, dat overigens niet altijd twee, maar soms met één tuit was uitgerust, werd aan eerstgenoemde additieven opgehangen, waarna men het kon kantelen en de handen kon verschoneren. Een belangrijke vormengroep binnen het roodbakkerd aardewerk vormt zoals gezegd ook de kookpot of grape met een aantal van zes compleet tot vrijwel compleet bewaarde exemplaren. Zoals hieronder zichtbaar is bij één van de drie afgebeelde kookpotten de sporen van gebruik duidelijk zichtbaar. De twee links afgebeelde kookpotten, typen r-gra-3a en r-gra-6a, die onderling sterk van vorm verschillen, werden beiden vanaf de 15e eeuw vervaardigd. Door het ontbreken van een geheel dekkende glazuurlaag aan de buitenkant dateren beide vondsten vermoedelijk van vóór 1550. Vanaf deze tijd bestond de glazuurlaag niet meer uit losse snippers, maar werd de hele vorm geglazuurd. De rechter versie, type r-gra-41a, die zich door haar vorm gemakkelijk als kan laat interpreteren en als zodoende in de vorige catalogus is opgenomen, heeft gezien de vrij specifieke kenmerken, ondanks het ontbreken van de rand, eveneens functie als kookpot gehad.

Figuur 25: Roodbakkerd aardewerk Brederode: drie kookpotten. Schaal 1:4, 1:4 en 1:2. Datering: respectievelijk 1325-1425, 1425-1475 en 1450-1675. Foto: Archeologisch depot Wormer 2007.

De relatief grote hoeveelheid kannen binnen het vondstmateriaal, beslaat naast de genoemde hoeveelheid steengoed exemplaren slechts twee exemplaren van roodbakkerd aardewerk. Deze hiernaast en hieronder afgebeelde, vrij hard gebakken en compleet geglazuurde modellen zijn, gezien de gladde standring vermoedelijk vanaf de 15^e eeuw vervaardigd⁶³. Het bekende imiteren van steengoedversies lijkt vooral bij het eerste model op te gaan. Of de schaarste aan roodbakkerd schenkerei binnen de vondstcollectie door de grote hoeveelheid steengoed kannen kan worden verklaard, komt in hoofdstuk 4 ter sprake.

Figuur 26: Roodbakkerd aardewerk Brederode: kannen uit de 15^e of 16^e eeuw. Schaal: 1:2. Foto: Archeologisch depot Wormer 2007.

⁶³ Verhoeven 2001, p. 43

Net als de kanvorm zijn er, wat betreft roodbakkend aardewerk tevens vrij weinig pispotten aangetroffen, hoewel de niet volledig uitgezochte hoeveelheid gefragmenteerd materiaal ook hierbij een vertekenend beeld kan geven. Van twee, als zodanig geïnterpreteerde, hieronder afgebeelde vondsten, kon slechts van één exemplaar een code worden vastgesteld. Bij deze, links afgebeelde pispot, ofwel het type r-pis-3, gaf de vrij brede hals en lage vorm mogelijkheden tot datering. Beide pispotten waren vermoedelijk in de 15e of 16e eeuw in gebruik.

Figuur 27: Roodbakkend aardewerk Brederode: kannen uit de 15e of 16e eeuw. Schaal: 1:4. Foto: Archeologisch depot Wormer 2007.

Zoals eerder aangegeven, behoren tot de categorie roodbakkend aardewerk maar liefst vijf zogeheten spreeuwenpotten. Naast één direct als type r-spr-1 geïnterpreteerde, complete versie bevinden zich eveneens twee herkenbare onderdelen van andere r-spr-1 potten in de collectie. Naast deze codeerbare types, waaraan een datering van circa 1580-1650 kon worden gegeven⁶⁴, zijn tenslotte nog twee afwijkende exemplaren aangetroffen. Eén van de twee gefragmenteerde spreeuwenpotfragmenten, dat ik overigens niet in eigen handen heb gehad, maar in de eerdere catalogus was opgenomen⁶⁵, bevatte nog een deel van het montuur en een deel van het roofigat. Ook op de hieronder afgebeelde, veel voorkomende versie (r-spr-1) bevindt zich nog het montuur voor de aanvliegstick. De andere spreeuwenpot daarentegen (figuur 29), kent zoals op foto duidelijk zichtbaar is, een relatief hard gebakken, geelgekleurde scherf, die nauwelijks meer als roodbakkend meer was te interpreteren. Desondanks heeft deze, gezien het grote gat aan de onderzijde, eenzelfde functie gekend, hoewel de pot, gezien de plaatsing van het gat en de aanzet van een oor, voorafgaand vermoedelijk een andere functie heeft gekend. De potten werden aan de muur gehangen, waarna er zich gevogelte in nestelde. Na enige tijd konden de eieren eruit worden gehaald. Noemenswaardig is overigens dat het linker model in figuur 28 reeds in de lijst van De Stuers als mogelijk *vogelnest* stond vermeld⁶⁶.

⁶⁴ Bartels 1999, p. 126 en 720

⁶⁵ Zie catalogus H. Koopmanschap 2004.

⁶⁶ De Stuers 1879, p. 15

Figuur 28: Roodbakkend aardewerk Brederode: spreeuwenpot 1580-1650. Schaal: 1:4. Foto: Archeologisch depot Wormer 2007.

Figuur 29: Roodbakkend aardewerk Brederode: spreeuwenpot. 1500-1650. Schaal 1:4. Foto: Archeologisch depot Wormer 2007.

3.2.6 Witbakkend aardewerk

In tegenstelling tot het steengoed is er binnen de totale hoeveelheid intact gebleven bodemvondsten sprake van een ondervertegenwoordiging aan witbakkende keramiek. Net als het roodbakkend aardewerk is er slechts sprake van enkele compleet- of vrijwel compleet bewaarde vondsten, welke ik hieronder kort zal bespreken. Van de vier vormen in de frequentielijst, die een beker, kom, tafelset en een kopje beslaan, zijn de eerste drie objecten in de catalogus opgenomen. Zoals de afbeelding hieronder aangeeft, niet geheel zonder reden. De eerste vondst, een geglazuurde monniksbeker die mijns inziens in witbakkend aardewerk is uitgevoerd, is op de kop na, vrijwel ongeschonden. Datering van dit type beker, waarvan mij uit de door mij bestudeerde literatuur weinig verwijzingen bekend waren, is datering een lastige zaak. Naast het reconstrueren van de ouderdom, die vermoedelijk tussen de 15e en 16e eeuw ligt, vormde het toewijzen van een code een verder probleem. Hoewel mij zoals gezegd geen witbakkende exemplaren bekend waren, heb ik dit object onder de code *bek* (beker) geplaatst, hetgeen aan een mij wél bekende, in steengoed uitgevoerde monniksbeker uit Teylingen werd toegewezen⁶⁷. Op de dag waarop ik dit onderzoek heb voltooid, kwam mij, middels het depot echter nog informatie inzake een andere determinatie van deze vondst ten gehore. In het artikel *'de sprekende monnik uit Culemborg'* van S. Ostkamp en I. Unger, hetgeen helaas niet door mij zelf meer kon worden gelezen, blijkt aan deze, eveneens als witbakkende monniksbeker

⁶⁷ Bartels 1999, p. ?

geïnterpreteerde vondst, een datering in de late 16^e eeuw toegekend⁶⁸. Zoals hierboven blijkt, goed overeenkomend met de door mij achterhaalde ouderdom.

Figuur 30: Witbakkend aardewerk Brederode: Monniksbeker uit de 15^e-16^e eeuw. Archeologisch depot Wormer 2004. Schaal: 1:4 en 1:2.

Een eveneens vermeldenswaardige witbakkende vondst betrof een relatief ongeschonden, groengeglazuurd bakje (nr. 92 in de catalogus). Dit bij de vorige inventarisatie als vogelbakje geïnterpreteerd voorwerp⁶⁹, heeft mijns inziens echter eerder een functie op tafel gekend. Zowel de aanwezigheid van een hengselaanzet als de vorm van het voorwerp lijken de eerste mogelijkheid tegen te spreken. Vermoedelijk hebben zich hier ooit specerijen, kruiden of andere tafelbenodigdheden in bevonden. Een dergelijke functie werd het object overigens al door de Stuers in de 19^e eeuw toegeschreven⁷⁰. Bij het toewijzen van een code aan deze vorm, die feitelijk een combinatie van enkele bakjes lijkt te zijn, heb ik de code *taf* als meest geschikt geacht. Hoewel de, in *Steden en scherven* besproken *drielingbak* (*dlb*) en *tweelingbak* (*tlb*)⁷¹ mij de nodige vraagtekens opleverden maar ik van een eventuele *vierlingbak* niks ben tegengekomen, heb ik dit alternatief buiten beschouwing gelaten. Gezien de moeilijke datering van deze opslagvorm voor mosterd, peper of zout, heb ik voor een vrij ruime looptijd gekozen. Mogelijk heeft dit voorwerp een relatie met de introductie van peper door de V.O.C., hoewel het niet uitgesloten is dat dergelijke tafersetjes al vóór de 17^e eeuw werden gebruikt. Mij is hiervan verder echter te weinig bekend.

Figuur 31: Witbakkend aardewerk Brederode: Peper-, mosterd- en zoutbakje. Schaal: 1:1. Foto: Archeologisch depot Wormer 2007.

⁶⁸ Ostkamp & Unger 2001, p. 39

⁶⁹ Koopmanschap, H. 2004, p. 50

⁷⁰ De Stuers 1879, p. 16

⁷¹ Bartels 1999, p. 521

3.2.7 Majolica en faiencevondsten

Een belangrijke bakselsoort onder de keramiekvondsten betreft het zogeheten Majolica; een tussen de late 16e en late 17e eeuw in de Lage Landen geproduceerde, witbakkende keramieksoort, met aan één zijde tin- en één zijde loodglazuur⁷². Het majolica, dat tot circa 1675, met kleurrijk beschilderde vormen een populaire keramieksoort vormde, bereikte rond 1300 vanuit Zuid-Europa ons land. Vooral Italië en Spanje leverden in deze vroege periode de eerste producten⁷³. Hoewel er binnen Nederland al sprake was van majolicaproductie vanaf omstreeks het midden van de 15e eeuw, vond dit bij één van de dichtst bij Brederode gelegen majolicacentra, ofwel Haarlem, enige tijd later plaats. Hier lijkt vanaf omstreeks 1575 voor het eerst majolica zijn te vervaardigd⁷⁴.

Van de majolicavondsten, die zoals de frequentielijst aangeeft uit slechts één vrijwel complete vondst bestaat, heb ik wegens de veelal sterke mate van fragmentatie, geen specifieke typen kunnen vaststellen. De meeste majolicavondsten lijken een datering tussen 1600 en omstreeks 1700 te kennen. Uitgaande van de historische bronnen, dateert dit materiaal dus van ná de laatste verwoesting in 1573. Ondanks dit gegeven lijkt het gefragmenteerde majolicamateriaal, zoals uit de vondstenlijst zichtbaar is, een relatief grote plaats binnen de totale hoeveelheid gefragmenteerd keramisch materiaal in te nemen. Zoals uit het historische beeld bekend is geworden, bevond was er rond deze tijd op het Voorhof een boerderij gelegen. Het is onduidelijk of deze een relatie met de boerderij op het Voorhof kennen. Hoewel zoals gezegd geen codes konden worden vastgesteld, heb ik aan het hieronder afgebeelde bord, dat zoals gezegd de enige, goed overleverde majolicavondst betreft, een datering tussen 1620 en 1650 kunnen toewijzen. Dit bleek met name mogelijk door de versiering: een tulp in oranje, blauw en groene kleur op blauw⁷⁵.

Figuur 32: Majolicavondsten Brederode: Majolica bord uit de eerste helft 17^e eeuw. Schaal: 1:1. Foto: Archeologisch depot Wormer.

Naast het bord en de hoeveelheid majolicascherven beslaat de Brederode collectie eveneens een hoeveelheid *slakken*, of anders gezegd: afval en mislukte producten van het bakproces. Bij enkele van de hierboven afgebeelde afvalresten, aangetroffen tijdens de activiteiten in 1969, zijn nog duidelijk de gaten van de *proenen* zichtbaar (figuur 33). Deze onderdelen, die vóór het bakproces tussen de

⁷² Bartels 1999, p. 201

⁷³ Korf 1963, pp. 18-20

⁷⁴ Korf 1963, pp. 24-25

⁷⁵ Korf 1963, pp. 46-48

producten werden geplaatst om te voorkomen dat deze aan elkaar smolten, zijn evenwel meerdere keren aangetroffen. Dat geldt overigens ook voor de hierdoor veroorzaakte gaten in de baksels, die zowel op enkele van de keramische voorwerpen als op delen van het restafval zichtbaar waren. Naast een hoeveelheid van 11 door mij onderzochte majolicaproenen, zijn in de voorgaande inventarisatie nog twee objecten gedetermineerd, te weten object R2751 en R2752. Het totaal aantal van dit soort productieonderdelen, die in bijlage 3 zijn terug te vinden, komt daarmee op 13.

Figuur 33: Proenen en majolica-afval Brederode. Uiterst links: 3 proenen. Rechts: twee majolicaslakken. Schaal: 1:4, 1:4 en 1:2. Foto: Archeologisch depot Wormer 2007.

Net als bij het steengoed en het roodbakend aardewerk maakte De Stuers ook wat betreft het majolicamateriaal al enige kanttekeningen in zijn 19e eeuwse schrijven. Zo spreekt hij bij nr. 114 op de lijst⁷⁶, ofwel één van de aangetroffen majolicaslakken, over: *'Eenige bij den brand in elkander gesmolten en tot ééne massa gekomen aarden schotels'*. Dat zou kunnen, hoewel de andere resten toch meer op restanten van een bakproces lijken te wijzen. Dit soort herinneringen aan het bakproces zijn overigens afwezig bij het sterk op majolica gelijkende *faience*. Van deze meer verfijnde, geheel in tinglazuur vervaardigde keramieksoort, die het majolica vanaf 1650 in toenemende mate in populariteit verdreef, bevinden zich geen complete vondsten binnen het onderzoeksmateriaal. Het gefragmenteerde materiaal beslaat, zoals bijlage 2 toont, wel diverse vondsten. Verder onderzoek, waarvoor aanzienlijk meer tijd nodig is, zou hierover mogelijk nog enige informatie kunnen opleveren. *Faience*, voortvloeiend uit het majolica, werd in het begin van de 17^e eeuw vooral uit Italië en, iets mindere mate Portugal geïmporteerd⁷⁷.

3.2.8 Postmiddeleeuws aardewerk

Hoewel er door mij binnen het materiaalonderzoek, gezien de beschikbare hoeveelheid tijd, relatief weinig aandacht aan het sterk gefragmenteerde, postmiddeleeuwse keramiek kon worden besteed, beslaat de Brederode collectie diverse objecten van porselein, industrieel wit en modern aardewerk. Deze late keramieksoorten heb ik, gezien de tijdsspan van de kasteelbewoning, alsmede de beperkte mogelijkheden tot onderzoek, niet opgenomen in de frequentielijst. Ondanks de globale onderzoekswijze lijkt aan slechts enkele van de door mij bekeken fragmenten een specifieke Deventer-code te kunnen worden gegeven. Zo beslaat het materiaal, zoals zichtbaar in bijlage 2, enkele scherven industrieel wit. Buiten deze vondsten, die naast twee borden, vermoedelijk een kop en een pispot betroffen en tussen het midden van de 19^e en 20^e eeuw moeten worden geplaatst⁷⁸, heeft het onderzoek geen nauwkeurige dateringen en duidelijke vormen voor vondsten uit deze postmiddeleeuwse periode opgeleverd. Deze keramieksoorten, waarvan zich tussen het complete en vrijwel complete materiaal geen vondsten bevinden, zal ik hier dan ook niet verder bespreken.

⁷⁶ De Stuers 1879, p. 16

⁷⁷ Bartels 1999, p. 203

⁷⁸ Clevis 1990, pp. 214-216

3.2.9 Glasvondsten

Het aandeel glasvondsten vormt, in tegenstelling tot het eerder behandelde keramiek, een relatief kleine vondstcategorie, met een veelal een sterke mate van fragmentatie. Dat is, gezien het vaak broze materiaal en de besproken wijze van verzamelen niet verwonderlijk; veel van het materiaal is zoals gezegd feitelijk de slootkant opgespoten. De totale hoeveelheid vondsten kan wat betreft functionaliteit in vier hoofdgroepen ingedeeld worden, te weten: drinkgerei, flessen, medicinaal glaswerk en vensterglas. Wat betreft de meest functionele groep, het drinkgerei, wordt het determineerbare glaswerk van Brederode vertegenwoordigd door drie verschillende hoofdtypen: een zogeheten *Noppenbeker*, *Koolstronk* en twee *Roemers*. Van deze drie glazen kon één exemplaar, de *Koolstronk*, die tijdens de 19e eeuwse werkzaamheden werd aangetroffen en zich ten tijde van dit onderzoek in het museum bevond, vrijwel geheel worden gereconstrueerd.

Zoals gezegd betreft het oudste glastype, waarvan enkele fragmenten zijn teruggevonden de *noppenbeker*. Datering van dit type met opgelegde noppen, waar slechts enkele losse, maar voor determinatie belangrijke noppen van zijn teruggevonden, ligt omstreeks tussen 1300 en 1450⁷⁹. Het twee na oudste glas, de *Koolstronk*, die eveneens tot het woudglas behoort, werd vanaf de 15^e eeuw vervaardigd⁸⁰ en vormt het enige complete, laatmiddeleeuwse drinkglas dat bij dit vondstcomplex is aangetroffen. De *koolstronk*, een glasvorm die uit de hiervoor besproken *noppenbeker* evolueerde, was in ons land tussen de 15^e en 16^e eeuw in gebruik. Productiecentra waar de *koolstronk* en ook de hierna besproken *roemer* werd vervaardigd, bevonden zich overigens niet alleen in Duitsland, maar ook in Nederland. Van deze, hieronder en in de catalogus afgebeelde *Koolstronk* (nr. 98 catalogus) kon zowel een Deventer-code, ofwel gl-koo-2, als een nauwkeurige datering worden toegewezen. Deze laatste lijkt tussen circa 1450 en 1525 te liggen⁸¹. Van de voorganger van de *Koolstronk*, de *Berkenmeier*, bevonden zich geen fragmenten tussen het onderzoeksmateriaal.

Figuur 34: Glasvondsten Brederode: vrijwel complete *Koolstronk* en een (*schacht*) fragment van een *Roemer*. 15^e-16^e en eind 16^e-17^e eeuw. Foto: Archeologisch depot Wormer 2007 en 2004.

Van een ander type glas, de *roemer*, lijkt het vondstmateriaal twee varianten te beslaan. Naast een hoeveelheid noppen (R2987), waarbij door de sterke mate van fragmentatie geen nadere determinatie dan gl-roe-1 of gl-roe-2 mogelijk bleek, kon een ander fragment, ofwel een stuk *schacht* of *stam*, als type gl-roe-1 worden geïdentificeerd. De oorsprong van dit jongere glastype, dat door het ontbreken

⁷⁹ Bartels 1999, pp. 262-263

⁸⁰ Bartels 1999, p. 263

⁸¹ Bartels 1999, p. 1016

van context grofweg tussen 1590 en 1750 kan zijn vervaardigd⁸², lag evenals de hiervoor besproken koolstronk vermoedelijk in Duitsland. Gezien deze late datering heeft dit glas niet tot de kasteelbewoners behoord. Fragmenten van *Berkemeiers*, het glasmodel waartoe de lage variant van de Koolstronk en waaruit de genoemde Roemers zich ontwikkelden⁸³, zijn helaas niet aangetroffen.

Een meer recente glasvondst betreft een aantal, vrijwel identieke medicijnflesjes. Dit soort vormen, waarvan naast enkele bodem en halsfragmenten bij één, archeologisch complete versie (R1553-010A) de afmetingen konden worden vastgesteld, dateren uit de 19e en vroeg 20e eeuw. De inhoudsmaat van dit flesje en de andere versies bevindt zich aan de onderzijde en geeft '100' milliliter aan. De productie van de wijnfles, waarvan tenslotte nog enkele sterk gefragmenteerde delen zijn teruggevonden, kwam omstreeks het einde van de 17^e eeuw op gang⁸⁴.

Figuur 35: Glasvondsten Brederode: medicijnflesje uit de 18e of 19e eeuw. Schaal 1:4. Foto: Archeologisch depot Wormer 2007.

Naast drinkglazen en flessen beslaat het onderzoeksmateriaal, zoals in bijlage 1 en 2 zichtbaar, eveneens een kleine hoeveelheid vensterglasfragmenten. Op één van deze fragmenten, dat zich ten tijde van dit onderzoek in het museum te Brederode bevond, staat de kop van een wild zwijn afgebeeld. Zoals eerder

gezegd gaat het hier vermoedelijk om het logo van de Brederodes; een veronderstelling waaraan naast de diverse prenten uit het getijdenboek van *Yolande de Lalaing* en schoonbroer *Gijsbrecht van Brederode*, de aangebrachte tekst '*Breder*', nét boven de kop van het dier, mede bijdraagt⁸⁵. Hoewel de oorspronkelijke, totale afmeting van dit fragment vensterglas niet duidelijk is, wekken de aangetroffen, later besproken glas-en-lood strips, die wél of niet bij deze vondst hebben behoord, het vermoeden dat het relatief kleine ruitjes betrof. De veronderstelde laat 15e eeuwse datering lijkt te passen in het algemene beeld wat betreft de vervaardiging van vensterglas. De productie van vensterglas met dit soort uitgewerkte afbeeldingen vond, vooral in kleine ruitvorm toegepast, namelijk vooral tussen 1480 en 1560 plaats⁸⁶. Pas in latere eeuwen werd het mogelijk een aanzienlijk groter formaat ruit te fabriceren. Bij grotere oppervlaktes werden op de hoeken van het glas veelal ogen aangebracht. Van deze ogen, waar een stang langs kwam, vind men soms nog de gaatjes terug. Bij de hier behandelde fragmenten heb ik deze echter niet kunnen aantreffen. Op de lijst van de Stuurs bleek het vensterglasfragment overigens in tweevoud te zijn aangetroffen. Of het andere deel zich in het depot bevindt is mij niet duidelijk geworden. Wél zijn enkele, minder versierde fragmenten aangetroffen. Het hieronder afgebeelde, groengekleurde vensterglas, kent eenzelfde dikte als het beschilderde fragment.

Figuur 36: Fragmenten vensterglas. Linkerfoto: het wapen van de Brederodes: een zwijnenkop. Rechts: onbeschilderd vensterglas. Schaal 1:1 en 1:2. Foto: Archeologisch depot Wormer 2007.

⁸² Bitter 1995, p. 170 & Bartels 1989, p. 1019

⁸³ Verhoeven 2001, p. 112

⁸⁴ Verhoeven 2001, p. 112

⁸⁵ Den Hartog 2004, p. 92

⁸⁶ Van Ritsema 1999, p. 4

Een laatste, opvallende vondst betreft een zogeheten *strijkglas*. Het toewijzen van een Deventer-code aan dit object was overigens niet vanzelfsprekend. Hoewel er bij de omschrijving geen vermelding van een eventuele uitvoering in glas wordt gemaakt⁸⁷, leek mij de code *stb*, ofwel *strijkbout*, het meest relevant. Datering van dit object, dat grofweg tussen de 17e en begin 20e eeuw voorkwam, is mede gezien de versleten staat, zéér lastig. Hoewel het strijkglas, ofwel *sliksteen*, al in de 10e eeuw in ons land werd geïntroduceerd en reeds voor die tijd door de Vikingen werd gehanteerd, lijkt de hieronder afgebeelde versie, wat betreft vorm, tussen de 17e en 19e eeuw te dateren. Het object, dat de indruk wekt van steen te zijn vervaardigd, vormt feitelijk de voorloper van het huidige strijkijzer en wordt zowel in glazen- als stenen vorm aangetroffen. Door diverse bodemprocessen heeft deze glazen versie haar huidige, witte kleur gekregen.

*Figuur 37: Glasvondsten Brederode: Strijkglas. 1600-1900
Archeologisch depot Wormer 2007.*

3.2.10 Metaalvondsten

De metaalvondsten genieten, in tegenstelling tot de keramische objecten en de glasvondsten, relatief geringe mogelijkheden tot determinatie waardoor vrij weinig aan de, door H. Koopmanschap opgezette lijst viel toe te voegen. De vondsten, vrijwel allen opgeslagen in de klimaatgecontroleerde ruimte van het depot, vormen desalniettemin een niet geringe hoeveelheid, die ik ten behoeve van overzicht in de vondstenlijsten en deels in de catalogus heb verwerkt. Na analyse van dit materiaal bleek, buiten een hoeveelheid metalen sporen, nagels, hoefijzers en niet nader determineerbare constructieonderdelen, een kleine hoeveelheid, wél of niet tot Brederode behorende vondsten noemenswaardig. Hiertoe behoren naast de genoemde, tot het kasteel behorende glas-in-lood strips, waarvan de catalogusversie (nr. 106 catalogus) een afmeting van 35.0/38.0/0.7 kent en de originele vorm nog relatief goed terug te brengen is, tevens enkele dolken, een mes, lepel, bakje, koperen halsband, een grote schaar en een miniatuurankertje.

*Figuur 38: Metaalvondsten Brederode: loden frame van een 15e of 16e eeuws glas-in-lood raam.
Schaal: 1:4. Foto Archeologisch depot Wormer 2007.*

⁸⁷ Bartels 1999, p. 524

Binnen deze vondsten kon slechts aan één vondst een mogelijke, hoewel betwifelbare, Deventer-code worden toegewezen. Het betreft de tinnen, in de catalogus opgenomen lepel, met een afmeting van 19.4 bij 4.3 cm. Hoewel lepels voor persoonlijk gebruik met name ná de 16e eeuw werden vervaardigd, bestaat de mogelijkheid dat de hieronder afgebeelde, tinnen lepel, die wat betreft vorm sterk overeenkomt met het type sn-lep-5, mogelijk buiten de door mij gesuggereerde datering van 1500-1700 valt. Daar ook aan deze vondst geen context verbonden is, kan deze vondst zowel tot de kasteelbewoning als de bewoning op het Voorhof hebben behoord. Aan deze lepel werd overigens door De Stuers in de 19^e eeuw een specifieke functie als spijslepel toegewezen⁸⁸. Tot het eetgerei behoorde verder het hieronder afgebeelde mes met houten heft (nr. 111 catalogus). Ook bij dit object, dat gedurende de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd een uitgebreide vormenrijkdom kende, kon helaas geen nauwkeurige datering worden vastgesteld. Waarschijnlijk is dit circa 22.1 cm lange, hieronder afgebeelde mes, waarvan de precieze functie mij onbekend is, tussen het begin van de 14^e en het begin van de 17^e eeuw vervaardigd. Van de rechts afgebeelde dolk, waarbij het houten heft eveneens is bewaard, is mij uit literatuur helaas eveneens geen vergelijkbaar exemplaar bekend geworden. Daar de beperkte tijd van dit onderzoek mij niet toestond uitgebreid literatuuronderzoek inzake dit vroegere wapentuig te verrichten en het internet eveneens weinig uitkomst bood, blijven datering voor het materiaal liggen voor later onderzoek.

Figuur 39: Metaalvondsten Brederode: Mes en dolk met houten heft uit de 14^e-16^e eeuw. Schaal 1:4. Foto: Archeologisch depot Wormer 2007.

Wat betreft het genoemde miniatuurankertje, dat ik zelf niet in handen heb gehad en waarvan mij de juiste metaalsoort niet helemaal duidelijk is, liggen er eveneens kanttekeningen bij het doen van een datering. Wanneer het werkelijk ijzer betreft, zoals in de eerste catalogus aangegeven, zou deze vondst tussen 1500 en 1800 geplaatst kunnen worden. Een meer nauwkeurige datering is mogelijk wanneer het object van tin is vervaardigd. Vervaardiging van miniatuurvoorwerpen in deze metaalsoort kwam namelijk pas vanaf de 17^e eeuw op gang⁸⁹.

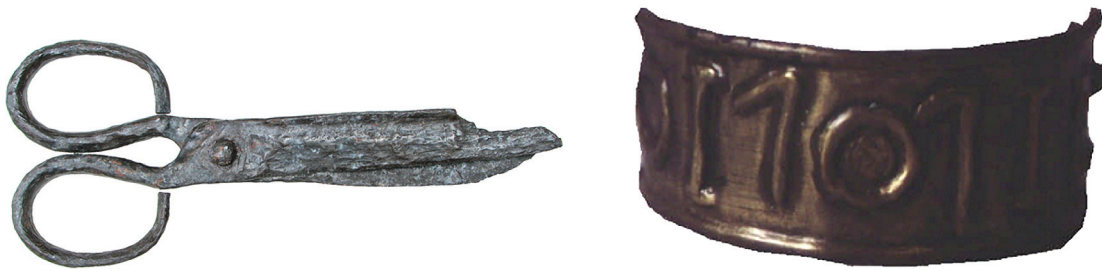
Figuur 40: Metaalvondsten Brederode: miniatuurankertje uit de 16^e-18^e eeuw. Schaal: 1:4. Foto: Catalogus H. Koopmanschap, 2004.

Een andere opvallende vondst betreft een vrij grote schaar met een afmeting van 29.3 bij 12.5 cm. Hoewel ik bij het opstellen van een Deventer-code voor de afkorting *ksc*, ofwel *knijpschaar* heb gekozen, is mij de precieze functie en code-toewijzing van dit object niet duidelijk. Wél lijkt dit, in tegenstelling tot enkele andere aangetroffen scharen, relatief grote object, vermoedelijk een vrij specifieke functie te hebben gekend. Mogelijk is het ooit gebruikt voor het bewerken van kleding, dan wel andere nijverheid- of industriële doeleinden. Daar het geheel in ijzer is vervaardigd en niet, zoals enkele andere scharen, met messing is bekleed, kon ik aan dit object slechts een vrij grove datering tussen de 15^e en begin 17^e eeuw geven. Het geven van een datering aan het rechterobject, een koperen halsband, die zich ooit om de nek van een zwaan of hond bevond⁹⁰, bleek daarentegen nog lastiger. Hoewel bij sommige van dit soort vondsten de aangebrachte code mogelijkheden tot het achterhalen van de eigenaar heeft geboden, betreft de tekst op dit exemplaar een onlogische opeenvolging van cijfers en letters. Dit soort halsbanden was ná aanbreng overigens niet meer te verwijderen.

⁸⁸ De Stuers 1879, p. 16

⁸⁹ Bartels 1999, p. 295

⁹⁰ Den Hartog 2005, p. 118

Figuur 41: Metaalvondsten Brederode. IJzeren schaar en koperen halsband. Schaal: 1:4 en 1:1. Foto: Archeologisch depot Wormer 2007.

Wat betreft enkele, in de eerdere catalogus als lanspunten geïnterpreteerde metaalfragmenten, bestaan mijns inziens enkele kanttekeningen. Het is niet ondenkbaar dat sommige van deze objecten tot het onderdeel van een stuk gereedschap hebben behoord. Buiten de hieronder afgebeelde vondst, waarbij dit vraagstuk, met één platte en één scherpe zijde aan de orde is, bestaat de mogelijkheid dat enkele andere objecten de fragmenten van vijlen vormen. Naast deze constatering bleek één van de andere moeilijk determineerbare objecten het restant van een vroegere deurklink te betreffen.

Figuur 42: Metaalvondsten Brederode: Lanspunt of gereedschap uit de Late Middeleeuwen of Nieuwe Tijd. Schaal: 1:4. Foto: Archeologisch depot Wormer 2007.

3.2.11 Bouwelementen

Wat betreft het aandeel bouwelementen, dat geheel uit 20^e eeuwse AWN-vondsten bestaat, zijn net als bij het glas en het metaal enkele zaken opgevallen. Zoals in sommige delen van de huidige ruïne nog zichtbaar, heeft de kasteelvloer vermoedelijk deels uit een mozaïek van klein formaat tegeltjes bestaan. Deze hieronder afgebeelde, circa 5 bij 5cm grote, veelvuldig aangetroffen tegeltjes lijken een variatie van drie verschillende kleuren te hebben gekend. Door de aanwezigheid van één vondst, ofwel drie dergelijke, aan elkaar vastzittende tegeltjes, bestaat enige informatie over het productieproces. De tegeltjes werden vermoedelijk, langs een aangegeven lijn op het, oorspronkelijk grotere formaat afgebroken, waarna ze naast elkaar zullen zijn gelegd. De zachte, afgevlakte bovenzijde was bij sommige vondsten, zoals de linker en rechtertegel hieronder, nog duidelijk voelbaar.

Figuur 43: Bouwelementen Brederode: drie mozaïektegels behorend tot de voormalige kasteelvloer. Schaal: 1:2. Foto: Archeologisch depot Wormer 2007.

Vermoedelijk eveneens behorend tot de restanten van het vroegere kasteeldak behoren de enkele aangetroffen daktegels en leisteenfragmenten. Van de eerstgenoemde, in keramiek uitgevoerde dakbedekking zijn naast vier rechthoekig gevormde daktegels, zoals linksonder weergegeven, eveneens vier vijfhoekige exemplaren en een wat afwijkende daktegel aangetroffen. Laatstgenoemde tegel is aan de bovenzijde gedeeltelijk nog van een laag loodglazuur voorzien. De tien eerder genoemde daktegels, waarvan hieronder van iedere soort één exemplaar is afgebeeld, zijn ongeglazuurd.

Figuur 44: Dakbedekking Brederode: Twee soorten dakpannen. Schaal: 1:4. Foto: Archeologisch depot Wormer 2007.

Naast de recht- en vijfhoekige dakpannen bevond zich tevens een hoeveelheid leisteenfragmenten tussen de vondsten. Hoewel deze steensoort reeds in de Romeinse Tijd voor dergelijke functies gebruikt werd, heeft het leisteen dakmateriaal, waarvan door mij enkele objecten zijn bekeken, vermoedelijk tot de dakbedekking van één van de kasteelruimtes behoort. In de Late Middeleeuwen was dit vooral bij de meer welgestelden een veel gebruikt materiaal voor dakbedekking. Op enkele van de ooit rechthoekige leisteenplaten, zoals het fragment hiernaast, waren nog bevestigingsgaten zichtbaar.

Figuur 45: Leisteen dakbedekking Brederode. Schaal 1:2. Foto: Archeologisch depot Wormer 2007.

3.2.12 Kleipijpjes

Hoewel de intrede van tabak en de pijp pas in het begin van de 17e eeuw plaatsvond en deze vondstcategorie dan ook dateert uit de periode ná verwoesting van het kasteel, geeft de aanzienlijke hoeveelheid, veelal sterk gefragmenteerde hoeveelheid kleipijpvondsten noodzaak tot een korte

bespreking. Gezien de aanzienlijke omvang en fragmentatie, waarbij zich in één van de vondstendozen een verzameling van wel 326 steelfragmenten bevond, heb ik ervoor gekozen om van de totale hoeveelheid kleipijpjes, allen verzameld door de AWN werkgroep, slechts een kleine selectie te onderzoeken. Hoewel datering en determinatie binnen deze categoriesoort vaak nauwelijks of niet te doen is, boden enkele vondsten wél die mogelijkheid. Dankbare naslagwerken waarvan ik hierbij gebruik heb gemaakt, vormen de boeken van P.H. en D. H. Duco uit 1982 en 2003.

Hoewel het nog niet gelijk een gemeenschappelijk gedeeld gebruik was, vond nog vóór het begin van de 17e eeuw in ons land de introductie van het pijproken plaats. In tegenstelling tot het aardewerk leent deze categoriesoort zich zoals gezegd relatief slecht voor het doen van dateringen. Slechts de grootte van de kop of *ketel* en de steel, waarnaast in meer gunstige gevallen een eventueel merkteken vormen de hoofdaanwijzingen voor ouderdom van dit soort vondsten. Datering van deze vondsten, die ik heb opgenomen in bijlage 2, dienen dan ook globaal te worden geïnterpreteerd.

Van de pijpen, die grofweg tussen de 17e en 19e eeuw zijn vervaardigd, heb ik van slechts één exemplaar een enigszins duidelijke versiering kunnen constateren. Deze inkerving, die bij deze vondst aan de zijkant van de ketel was aangebracht, vormt in aanvulling op de grootte van de ketel en steel alsook de vorm⁹¹, een belangrijk en, in tegenstelling tot laatstgenoemd selectieonderdeel, minder globaal dateringelement. De versiering op deze kleipijp, die daarmee tussen 1630 en 1640 lijkt te kunnen worden gedateerd, betreft een zogeheten *ongekroonde roos*⁹². Eveneens voor datering bruikbare versieringen op de hiel, ofwel op de onderzijde van de ketel, heb ik niet aangetroffen. Naast bovengenoemde vondst heb ik, zoals gezegd slechts globaal gedateerd op de grootte en vorm van steel en ketel. Buiten de bijdrage aan het totaal overzicht en de globale dateringen van deze onversierde fragmenten, die tussen het begin van de 17^e en het eind van de 19^e eeuw lijken te vallen, biedt deze vondstcategorie weinig archeologische waarde.

3.2.13 Bewerkte steenvondsten

Daar binnen deze vondstcategorie de mogelijkheden voor datering en determinatie nóg geringer dan bij het metaal en bouwelementen bleken, volgt hier, ten behoeve van overzicht, slechts een korte uiteenzetting van enkele opvallendheden. Zoals in bijlage 2 zichtbaar, beslaat deze categorie naast 16 kanonskogels van verschillend formaat, eveneens onbepaald gewicht, een mogelijke maalsteen en een haardsteenfragment. Dit laatstgenoemde sieronderdeel, dat zich in vroegere tijden aan de achterzijde van de haard bevond, lijkt met name tussen 1625 en 1675 in trek te zijn geweest⁹³.

Figuur 46: Steenvondsten Brederode: twee kanonskogels Brederode en het fragment van een haardsteen. Foto: Archeologisch depot Wormer 2007.

⁹¹ Bartels 1999, p. 313

⁹² Zoals bij nr. 10 op afb. 4 in Clevis & Smit 1990, p. 105

⁹³ Ostkamp 2001, p. 18

Figuur 47: Steenvondsten Brederode: mogelijke maalsteen? Foto: Archeologisch depot Wormer 2007.

3.2.14 Houtvondsten

Het aandeel houtvondsten beslaat zoals in bijlage 3 zichtbaar, met een totaal aantal van vijf voorwerpen een relatief klein percentage van het totale vondstenpakket. Binnen deze categorie zijn daarnaast de mogelijkheden voor determinatie, net als bij het hierna besproken botmateriaal, zeer beperkt. Naast twee mogelijke drijfklossen en een soort houten knop, hebben enkele, sterk vergane houtfragmenten mogelijk tot een deel van een houten emmer behoord. Daarnaast bevinden zich aan enkele metalen voorwerpen nog houten elementen, welke overigens niet zijn opgenomen onder de houtvondsten. Het is mogelijk dat zich in enkele, niet door mij onderzochte dozen nog kleine houtfragmenten bevinden, hoewel ik deze bij een globale inventarisatie niet ben tegengekomen. Duidelijk is dat het formuleren van archeologische vraagstellingen op basis van deze vondsten een weinig interessante zaak is.

3.2.15 Botvondsten

Inzake deze vondstcategorie, die door enig materiaal uit het einde van de 19^e eeuw, maar vooral door vondsten uit 1969 wordt gevormd, was binnen mijn onderzoeksperiode geen tijd voor verdere uitbesteding van onderzoek. De vondsten, waarover ik door gebrek aan specifieke kennis weinig kon achterhalen, waren daarentegen in 2004 al door specialisten onderzocht. Op grond hiervan zijn, wat betreft de 19^e en 20^e eeuwse collectie enkele globale uitspraken te formuleren. Zo wordt het botmateriaal dat tijdens de eerste restauratiewerkzaamheden is aangetroffen vertegenwoordigd door de volgende diersoorten: varken/wild zwijn, paard, hert en walvis.

Hierbij kan door het ontbreken van verregaand ecologisch onderzoek en de schaarse kennis van mijn kant, weinig over het minimum of maximum aantal individuen worden gezegd. Enige onduidelijkheid bestaat verder bij het vaststellen van het diersoort varken/zwijn. De tandgrootte, die hier een belangrijke factor bij determinatie vormt, kent een zeker overgangspunt, waarna men van een zwijn en waarvóór men van varken spreekt. Hoewel de tanden in het hieronder afgebeelde onderkaakfragment een aanzienlijk formaat lijken te hebben, schiet mijn kennis te kort om met zekerheid te kunnen constateren dat het een wild zwijn betreft. Gezien de belangrijke, eerder besproken relatie van dit diersoort met de voormalige kasteelbewoners, vormt het kunnen doen van een dergelijke uitspraak een meerwaarde binnen het verhaal. Toekomstig onderzoek zou hierbij de gewenste informatie kunnen opleveren.

Hoewel in de complete beschrijving van het botmateriaal (zie bijlage 2) enkele slagstanden tot het mannelijk exemplaar werden toegerekend, bestaat naar mijn idee ook bij enkele van deze objecten geen algehele zekerheid. Zo kennen ook de drie, in Brederode opgestelde tanden een aanzienlijk formaat. De hierbij meest relevante en tot de verbeelding sprekende vondst vormt echter de hiernaast afgebeelde zwijnenkop, waarvan de delen mogelijk bij elkaar kunnen horen. Hoewel ook hierbij wellicht enige romantiek om de hoek komt kijken, hebben de twee fragmenten van een hertengewei (figuur 50) mogelijk tot de jachttrofeeën der kasteel eigenaren behoord.

Figuur 48: Botvondsten Brederode: schedel wild zwijn. Foto: Archeologisch depot Wormer 2007

Figuur 49: Botvondsten Brederode: onderkaak wild zwijn. Foto: Archeologisch depot Wormer 2007.

Een, binnen het botmateriaal enigszins opvallende diersoort vormt de walvis. Hoewel deze zo mag overkomen, is de vondst van twee hiertoe behorende wervels, die in 2004, maar reeds eerder door De Stuers als zodanig werden geïnterpreteerd, niet geheel merkwaardig. Daar de consumptie van dit dier in dit deel van ons land gedurende de Late Middeleeuwen onder de meer welvarende burgerij en adel door historische bronnen wordt onderbouwd⁹⁴ en het dier, ten tijde vóór de grote walvisvangst in de 17^e eeuw meestal door aanspoeling lijkt te zijn verkregen, lijkt een dergelijke oorsprong hier ook waarschijnlijk. Dergelijke vondsten, ofwel de staartwervels van tuimelaars, zijn tevens bij het nabijgelegen *Slot op den Hoef*, ofwel het kasteel bij Egmond aangetroffen⁹⁵. Over de vraag of men de resten van dit dier, waarvan mij de precieze soort onbekend is, heeft weggegooid of bewaard, heerst, gezien het besproken gemis van context, geen duidelijkheid.

Figuur 50: Botvondsten Brederode: hertengewei met fragment schedel. Foto: Archeologisch depot Wormer 2007.

Naast de hierboven genoemde botvondsten, waaronder het hiernaast afgebeelde hertengewei, werden door de AWN-werkgroep tussen 1994 en 1996 de restanten van een aanzienlijke hoeveelheid andere diersoorten verzameld. Deze collectie, waaraan zoals gezegd ecologisch onderzoek is

⁹⁴ Den Hartog 2005, p. 131-132

⁹⁵ Den Hartog 2005, p. 131-132

blootgesteld, bleek naast diverse vogelsoorten, uit schaap, rund, haas, konijn, ree, vis, varken, hert, geit, paard, hond en kat te bestaan. Daar er mij weinig specifieke gegevens, zoals bijvoorbeeld het minimum aantal individuen, bekend is, geniet het noemen van de hoge frequenties voor vooral kip, rund, schaap en haas, opgenomen in de tabel in figuur 51, weinig wetenschappelijke waarde. Hoewel geen verregaand onderzoek naar botsporen is verricht, lijkt mij aannemelijk dat, naast enkele huisdieren zoals kat, hond, paard, de negen eerstgenoemde diersoorten vermoedelijk door de kasteelbewoners of, in mindere mate, de nabijgelegen boerderijbewoners zijn genuttigd. Mogelijk waren enkele diersoorten, wat betreft betaalbaarheid niet voor iedere middeleeuwer weggelegd. Een in het kasteel geserveerd menu dat aan de totstandkoming van deze botfragmenten vooraf zou kunnen zijn gegaan, zou als ingrediënten onder andere kip, rund, haas, konijn, gans en vis kunnen hebben gehad. de schaap- en geitbotten, naast de consumptie van vlees, een mogelijke relatie met de verwerving van wol en melk kunnen hebben gehad. Gezien de enkele aangetroffen spinklosjes was er destijds mogelijk sprake van kleinschalige weefactiviteiten. Het is de vraag of het doen van concrete uitspraken inzake het verzamelde botmateriaal ook ná verregaand specialistisch onderzoek grotere zekerheid geniet. De frequentie van de verschillende diersoorten is door de eerder besproken, diverse keren verstoerde context, waarnaast ook de vermoedelijk bewuste nadruk op het verzamelen van bepaalde soorten tijdens de 19^e eeuwse activiteiten, sterk te betwijfelen.

Dier	aantal fragmenten		dier	aantal fragmenten
aalscholver	1		kip	27
amfibie	1		konijn	8
blauwe reiger	4		kraanvogel	1
edelhert	1		paard	1
eend	3		zwarte rat	3
ekster	1		ree	4
gans	7		rund	21
gGeit	1		schaap	24
grote zaagbek	1		smient	1
haas	18		snoek	1
hond	6		tamme duif	3
houtduif	2		varken	8
houtsnib	3		velduil	1
ondet	7		wijting	1
kabeljauw	1		zeearend	1
kat	6			
kauw	1			

Figuur 51: Botvondsten Brederode: het dierlijk botmateriaal, aangetroffen door de AWN-werkgroep Velsen tussen 1994 en 1996⁹⁶.

3.2.16 Organisch materiaal: planten- en zadenresten

Een vondstcategorie die slechts één vondst beslaat betreft de groep planten- en zadenresten. Deze ene vondst betreft vermoedelijk een pruimenpit, ofwel *prunus domestica*⁹⁷. De leegte binnen deze vondstcategorie is gezien het ontbreken van beerputonderzoek, de besproken verstorende

⁹⁶ Overgenomen uit de catalogus van H. Koopmanschap uit 2004.

⁹⁷ Clevis & Smit 1990, p. 154-155

werkzaamheden en de kleinschaligheid van het verrichte onderzoek niet verassend te noemen. Het is mij, wegens gebrek aan gepubliceerde en ongepubliceerde gegevens helaas niet duidelijk óf en in welke mate er gedurende de 20^e en 21^e eeuw grondmonsters zijn genomen. Archeologische vraagstellingen en het opstellen van tabellen, die bij enkele bekende onderzoeken de nodige interessante informatie hebben opgeleverd⁹⁸, zijn op basis van de hier beschikbare gegevens niet te formuleren.

⁹⁸ Zie bijvoorbeeld het botanisch onderzoek in Clevis & Kottman 1989, p. 67-69

4 Uitspraken op grond van het materiaalonderzoek

4.1 Beperkingen binnen het onderzoek

Hoewel een relatief groot deel van het originele bouwwerk in de jaren 90 van de 19^e eeuw is herbouwd, vormen de schaarse, laatmiddeleeuwse resten een weerspiegeling van de grafelijke expansie- en bouwdrift in het 12^e en 13^e eeuwse Holland. Het hier besproken vondstmateriaal, dat zoals gezegd bij enkele veldverkenningen en grondwerkzaamheden, over een periode van circa anderhalve eeuw is verzameld en voornamelijk gracht- en puinvondsten betreft, biedt na bestudering de mogelijkheid tot het doen van enkele algemene uitspraken inzake deze locatie en haar bewoners. Helaas kunnen hierbij, in tegenstelling tot andere onderzoeken zoals bijvoorbeeld bij *Huis ter Kleef* in *Herckenbosch*⁹⁹, vooral gezien het ontbreken van gesloten vondstcomplexen en duidelijke relaties met de muurresten, weinig tot geen uitspraken over specifieke bewoningsfasen worden gedaan. Zoals hieronder zal blijken, vormt het leggen van verbanden tussen de vondsten en mogelijke functies van de diverse kasteelruimtes een lastige en wetenschappelijk betwijfelbare zaak. De mate van versterking door de werkzaamheden is mij, ook na bestudering van de 19e eeuwse werkzaamheden, niet duidelijk geworden. Wél is duidelijk dat het bodemarchief in de voorgaande twee eeuwen, zoals in hoofdstuk 2 duidelijk is geworden, door de restauratie- en uitbaggeringswerkzaamheden, maar ook de aanleg van een parkeerplaats, sterk is verstoord. Daarbij heeft de gehanteerde pomp bij het ontbaggeren overigens tot aantasting van het vondstmateriaal geleid. Daarnaast kan door het ontbreken van archeologisch onderzoek bij Brederode de ruimte voor misinterpretaties in dit vakgebied weinig worden ingekort.

Buiten deze versterkingen was het materiaal uit de kasteelruimtes feitelijk nog vóór de 19^e eeuwse werkzaamheden aanvingen, al uit context geraakt. De laat 16^e eeuwse verwoestingen en latere schatroversactiviteiten zullen immers al tot de nodige versterking hebben geleid. Belangrijker is echter het gegeven dat de besproken ontbaggering van grachten niet alleen een recent verschijnsel betreft. Ook gedurende de Middeleeuwen gebeurde dit regelmatig¹⁰⁰. Er is mij overigens niet duidelijk in welke mate ontbaggering heeft plaatsgevonden tussen de laatste verwoesting en de 19^e eeuwse activiteiten; mogelijk heeft dit, gezien de vermeldde bewoningscontinuïteit bij het terrein, in de tussentijd nog plaatsgevonden. De vroegere ontbaggeringen dienen, gezien de relatief grote hoeveelheid grachtvondsten binnen het totale vondstmateriaal, bij het doen van uitspraken in ogenschouw te worden genomen. Misinterpretatie ligt op de loer, doordat ouder vondstmateriaal door dergelijke activiteiten veelal ondervertegenwoordigd zijn¹⁰¹. Naast deze hoge drempels binnen dit onderzoek is mij, zoals eerder beschreven, eveneens weinig informatie bekend over de ligging van de enkele, 20^e eeuwse, door de AWN-werkgroep aangelegde werkputten. Desondanks zal ik in de hierna volgende paragraaf proberen de, bij dit onderzoek opgestelde vraagstelling te beantwoorden.

4.2 Vroege datering op grond van vondstmateriaal

Hoewel, gezien de genoemde kanttekeningen binnen dit onderzoek, het geven van totaalcijfers binnen het vondstmateriaal een weinig relevante zaak lijkt, zijn uit bovenstaand verhaal, de frequentielijsten en de bijlagen desalniettemin enkele zaken opgevallen. Het sterk gefragmenteerde materiaal buiten beschouwing gelaten, zal ik deze hieronder uiteenzetten.

Zoals zichtbaar in de frequentielijsten, vondstcatalogus en vondstenlijsten, neemt het 14^e eeuwse materiaal binnen de keramiekvondsten een sterke plaats in, hetgeen overeenkomt met de, uit historische bronnen bekende, vroeg-13^e eeuwse bouw van het kasteel. Uit hoofdstuk 3 is duidelijk geworden dat binnen dit materiaal voornamelijk drink- en schenkgerei uit Siegburg een belangrijk aandeel vormt. Hoewel de vondsten die tot de materiele cultuur van het laatmiddeleeuws complex hebben behoord, zoals verondersteld, inderdaad vooral de periode tussen circa 1275 en 1500 lijken te beslaan, bevinden zich hierin zoals beschreven, echter ook diverse oudere vondsten. Dit betreft, buiten de vondsten uit de Romeinse Tijd en vroege middeleeuwen, de genoemde hoeveelheid proto-

⁹⁹ Weber 2003, pp 41-78

¹⁰⁰ Weber 2003, p. 44

¹⁰¹ Weber 2003, p. 44

steengoed kannen, ofwel het type s5-kan-03, dat tussen ongeveer 1220 en 1240 werd geproduceerd¹⁰². Hoewel deze proto-steengoed- en een evenzo groot aantal, bijna-steengoedvondsten geen grote hoeveelheid beslaan en aan het materiaal geen duidelijke context kan worden gekoppeld, rijzen hierdoor wel de nodige vraagtekens. Was er al eerder dan 1280 sprake van een kasteel of wellicht, zoals in hoofdstuk 1 genoemd, een minder omvangrijk bouwwerk? Het blijft hierbij de vraag of de vondsten werkelijk tot mogelijk eerdere bewoning behoorden of dat deze reeds lange tijd in gebruik waren. Deze veronderstelling lijkt mij, gezien de vermoedelijke mate van welstand niet aannemelijk. Wat betreft deze vraagstelling bieden de overige vondstcategorieën geen uitkomst. Terwijl er bij het metaal weinig mogelijkheid tot het geven van dateringen bestond, betreffen de twee vroegste glasvondsten, de beschreven Koolstronken, 14e eeuwse vondsten. Hoewel toekomstig onderzoek, waarmee in het recente verleden nog mee is gestart, maar waarvan mij geen publicaties bekend waren, méér uitkomst zou kunnen bieden, kan men voorzichtig zeggen dat de eerdere bewoning bij Brederode tot een aannemelijke mogelijkheid behoort.

Een deel van het vondstmateriaal weerspiegelt een aanzienlijke vorm van welstand, hetgeen niet meer dan vanzelfsprekend is. Zo bevinden zich, naast de aanzienlijke hoeveelheid steengoedvondsten, waaronder de grote voorraadkan s2-kan-49 en de rijk versierde drinkbeker, ook binnen het niet-keramische materiaal aanwijzingen voor een hoge sociale status. Hiertoe behoren onder andere de twee fragmenten vensterglas en de 14^e eeuwse drinkglazen, waarnaast binnen het metaal de (mogelijk bijbehorende) glas-in-lood strips en het speelgoedankertje een bewijs vormen dat men zich luxe kon veroorloven. Dit geldt mogelijk ook voor de enkele, geglazuurde steengoedkannetjes, die zoals in hoofdstuk 3 beschreven, mogelijk eveneens kinderspeelgoed betroffen. Zoals gezegd ben ik daar, in tegenstelling tot het miniatuuranker, minder zeker van.

4.3 Mogelijke verbanden tussen het vondstmateriaal en het kasteel

Het materiaal, waarvan de datering tussen de 12^e en 19^e eeuw lijkt te liggen, beslaat bij benadering een relatief grote hoeveelheid, goed intact gebleven drink- en schenkgerei, waarnaast talloze bouw- en constructie-elementen, metaal-, glas- bot-, hout- en botvondsten. Hoewel koppeling van de vondsten uit de periode 1250-1600, ofwel de periode waarin kasteelbewoning heeft plaatsgevonden, door het gebrek aan onderzoeksgegevens en context een lastige zaak is, kunnen enkele, zeer globale uitspraken over de eerste bewoning worden gedaan.

Binnen het keramische materiaal heeft de aanzienlijke hoeveelheid geglazuurde en ongeglazuurde steengoedvormen zonder twijfel tot de kasteelbewoning behoort. Het is binnen deze vondsten, die voornamelijk drink- en schenkgerei betreffen, mogelijk dat de hoeveelheid kannen tot een van de meer representatieve ruimtes van het kasteel heeft behoort. Vertrekken die daarentegen meer tot de privé-gedeeltes van het kasteel hebben behoort, kunnen worden weerspiegeld door de aanwezigheid van relatief meer individueel gebruikte voorwerpen. Hoewel er geen algehele duidelijkheid bestaat of deze vondsten werkelijk tot het kasteel hebben behoort, kan men hierbij denken aan de aangetroffen zalfpotjes en pispotten. De monniksbeker heeft, ondanks het ontbreken van een nauwkeurige datering, gezien de vermoedelijke hoge aanschafprijs, waarschijnlijk ook tot de kasteelbewoning behoort. Tot welke bewoners precies, is echter onduidelijk.

Van de glastypes hebben vermoedelijk alleen de, vanuit Duitsland geïmporteerde Noppenbeker en de Koolstronk tot de kasteelbebouwing behoort. De roemers, die zoals gezegd pas vanaf het einde van de 16^e eeuw werden vervaardigd, vallen buiten de complextijd van Brederode.

Van de metaalvondsten, waarbij de moeilijke datering een drempel binnen het vaststellen van relaties tot de kasteelbebouwing vormt, lijken enkele objecten met grote zekerheid tot Brederode te hebben behoort. Naast het genoemde glas-in-lood raam vormen dit de genoemde wapens en vermoedelijk ook de messing halsband. De relatie van de relatief grote, mogelijk voor specifieke doeleinden gebruikte schaar (nr. 109 catalogus) tot het kasteel is mij, gezien het ontbreken van een duidelijke datering en functie, te onduidelijk. Wat betreft de hoeveelheid bouwelementen, die ik in hoofdstuk 3 uiteen heb gezet, bestaat evenmin complete duidelijkheid over de precieze relatie tot het kasteel. Hoewel van enkele objecten, zoals de leisteen dakpanfragmenten, de kleine mozaïek tegeltjes en de glas-in-lood ramen, de relatie met Brederode voor de hand ligt, is mij niet duidelijk wáár deze zich

¹⁰² Bartels 1999, p. 528

bevonden of waren aangebracht. Zowel de leisteenfragmenten als mozaïektegeltjes vormen, net als sommige keramiektypen en het glas, overigens een verdere aanwijzing voor het bestaan van welvaart. Toekomstig onderzoek naar de mogelijke plaats van de diverse objecten binnen de diverse bouwfases vormt dan ook een interessante zaak.

4.4 Puin uit Haarlem?

Noemenswaardig is tenslotte nog de aanwezigheid van de diverse majolicaslakken en proenen. Deze kunnen, zoals aangegeven in hoofdstuk 3, op het bestaan van een pottenbakkerij duiden, hoewel een alternatieve herkomst bij de import van puin c.q. afval van buiten deze locatie ligt. De opvallende samenstelling van majolicavondsten wekte bij Dingeman Korf reeds in 1969 het vermoeden van bestaande relaties met het nabijgelegen Haarlem¹⁰³. In een schrijven uit 1969 noemt hij daarbij onder andere de versiering van enkele 17e eeuwse majolicafragmenten met typisch Haarlemse motieven. Uit meer recente literatuur is inderdaad bekend dat de, veelal voor Italiaanse majolica kenmerkende versiering van blauwe, groene en oranje verf, die op enkele van de, helaas sterk gefragmenteerde, wél gelukte majolicavondsten bij Brederode is aangetroffen (nr. 96 catalogus), door de Haarlemse majolicabakkers veelvuldig werd toegepast¹⁰⁴. Tot op heden is weinig bekend geworden over dit vraagstuk. Waarom is er inderdaad geen puin uit de onmiddellijke omgeving gehaald? En wanneer er bij de hier behandelde locatie wél sprake van enige aardewerkproductie was, vond dit dan plaats bij de boerderij op het Voorhof? Gezien de datering van het majolicamateriaal, die ná de 16e eeuwse verwoesting van het kasteel moet worden geplaatst, lijken deze afvalvondsten in ieder geval niet tot de daartoe behorende bewoning te hebben behoord. Gezien het ontbreken van uitvoerig archeologisch onderzoek is hier tot op heden geen aanvullende informatie over verkregen. Het pottenbakkersafval werd zoals gezegd *ex situ*, voornamelijk bedolven onder een dak- en vloertegelpakket uit de 14^e eeuw aangetroffen. Vermeldenswaardig binnen dit vraagstuk is overigens het gegeven dat de afstand Santpoort-Zuid – Haarlem minder dan 10 km betreft.

4.5 Late vondsten

Zoals in hoofdstuk 3 besproken, bevindt zich tussen het onderzoeksmateriaal een grote hoeveelheid gefragmenteerd keramisch materiaal van ná 1600. Terugkijkend naar de in hoofdstuk 1, op basis van historische bronnen geschetste bewoningsgeschiedenis blijkt dat, in ieder geval wat betreft het kasteel zelf, ná 1600 geen sprake van bewoning meer lijkt te zijn geweest. Daar mij, op de eerder vermelde boerderij op het Voorhof, van bebouwing in de directe nabijheid van de ruïne geen gegevens bekend zijn, lijkt, mogelijk evenals bij het majolica-afval, het leggen van een relatie tussen de vondsten en dit bouwwerk aannemelijk. Daar mij, op basis van literatuuronderzoek weinig van deze bebouwing op het Voorhof bekend is geworden en het desbetreffende materiaal na de ontbaggingen in de jaren '90 aan het licht is gekomen en dus geen context bezit, vormt het doen van verregaande uitspraken mijns inziens een weinig wetenschappelijke zaak.

¹⁰³ In één van de vondst dozen bevond zich een, door Dingeman Korf geschreven pagina met informatie

¹⁰⁴ Bartels 1999, p. 214

Conclusie

Met de besproken wijze waarop het door mij bestudeerde materiaal is verkregen, mag duidelijk zijn dat de wetenschappelijke waarde niet optimaal is. Het doen van misinterpretaties, door een vermoedelijk subjectieve verzamelwijze, het ontbreken van context, sterke verstoring en soms onduidelijke registratiemethodes, waarbij de tot op heden niet altijd bekende bouwhistorie een verdere bemoeilijking vormt, ligt dan ook om de hoek. In het kader van het nieuwe archeologiebeleid, waarbij slechts in uiterste noodzaak tot graven dient te worden overgegaan, zijn de gemiste kansen, ofwel de besproken activiteiten in de 19^e eeuw en de onthouding van grootschalige onderzoeken in de vorige eeuw, te betreuren. Daarnaast vormde zoals gezegd de beperkte hoeveelheid tijd, die ik uiteindelijk nog met twee extra weken heb aangevuld, een verdere drempel. Verregaand archeologisch onderzoek, met name gericht op gesloten vondstlocaties bij deze vondstlocatie is, gezien deze genoemde vraagtekens, dan ook geen zinloze zaak.

Ondanks deze drempels vormt de collectie, met enkele bijzondere en enkele, niet in het Deventer-systeem voorkomende keramiektypen, wél een interessante bijdrage aan de algehele archeologische kennisvoorraad. De waarde van dit onderzoek moet dan ook vooral in deze hoek gezocht worden. Daarnaast heb ik, door een multidisciplinaire invalshoek te kiezen, meer helderheid binnen de bestaande bouwhistorische- als archeologische kennis rondom Brederode verkregen. De vele kanttekeningen die hierbinnen blijken te bestaan, bieden interessante mogelijkheden voor de toekomst. Hoewel mij zoals gezegd niet duidelijk is in welke mate reeds nieuwe kennis is vergaard, hoop ik hiermee een belangrijke basis voor toekomstig archeologisch- en historisch onderzoek te hebben gelegd.

Literatuurlijst

- Bartels, M., 1999: *Steden in scherven, Vondsten uit beerputten in Deventer, Dordrecht, Nijmegen en Tiel (1250-1900)*, Zwolle/Amerstfoort.
- Bartels, M., & H. Clevis 1993: *Van huisvuil en huizen in Hasselt, Kampen*.
- Biesboer, P., 1997: *Nederlandse Majolica 1550-1650*, Amsterdam.
- Bitter, P., 1995: Geworteld in de bodem. *Archeologisch en historisch onderzoek van een pottenbakkerij bij de Wortelsteeg in Alkmaar*, Zwolle.
- Bosman, A.V.A.J., 1994: Velsen: Kasteel Brederode, in: W.A.M. Hessing (ed.), *Archeologische Kroniek van Holland over 1994: I Noord-Holland, Holland 27*, 334-335.
- Bruijn, A., 1979: *Pottersvuren langs de Vecht*, Rotterdam.
- Clevis, H., 1995: *Assembled Articles II: symposium on medieval and post-medieval ceramics*, Antwerpen.
- Clevis, H., & M. Smit 1990: *Verscholen in vuil: archeologische vondsten uit Kampen 1375 – 1925, Vechtstreek*.
- Clevis, H., & J. Kottman 1989: *Weggegooid en teruggevonden: aardewerk en glas uit Deventer vondstcomplexen 1375 – 1750*, Deventer.
- Clevis, H., & Thijssen, J., 1989: Kessel, huisvuil uit een kasteel, in: *Mededelingenblad Nederlandse Vereniging van Vrienden van de Ceramiek 136*, p. 31-33.
- Duco, P. H., 1982: *Merken van Goudse pijpenmakers 1660-1940*, Lochem.
- Duco, D. H., 2003: *Merken en merkenrecht van de pijpenmakers in Gouda*, Amsterdam.
- Eck, P. C. Ritsema van, 1999: *Gebrandschilderde ruitjes uit de Nederlanden 1480 – 1560*, Amsterdam.
- Groeneweg, G., 1992: *Bergen op Zooms aardewerk*, Waalre.
- Groesbeek, J. E., 1981: *Middeleeuwse kastelen van Noord-Holland*, Haarlem.
- Henkes, H.E., 1994: *Glas zonder glans, Vijf eeuwen gebruiksglas uit Nederlandse bodem*, Rotterdam.
- Hartog, E. den, 2004: De archeologie van Teylingen en Brederode, in: *Kastelenstichting Holland en Zeeland Jaarboek 2004*.
- Hartog, E. den, 2005: Dieren in en rond de kastelen Teylingen en Brederode, Haarlem.
- Kamphuis, J. & D.B.M. Hermans, 1990: De ruïne van Brederode, in: *Bulletin KNOB 4*, Leiden.
- Korf, D., 1963 (3^e druk): *Nederlandse majolica*, Bussum.
- Ostkamp, S., 2001, *Gebruikt en gebroken. Vijf eeuwen bewoning op drie locaties in het oostelijk stadsdeel*, Alkmaar.
- Reyen, van P.E., 1965: *De ruïne van Brederode*, IJmuiden.
- Schrijver, E., 1966: *Hollands porselein*, Bussum.

Stuers, V. de, Jhr. Mr., 1879, *De Ruïne van Brederode*, Haarlem.

Thijssen, J., 1991: *Tot de bodem uitgezocht: glas en ceramiek uit een beerput van de 'Hof van Batenburg'*, Nijmegen.

Verhoeven, A.A.A., 1998: *Middeleeuws gebruiks aardewerk in Nederland*, Amsterdam.

Verhoog, J.H., 1997: *Onvoltooide roem: de Heeren van Brederode in de Middeleeuwen*, Bergen.

Weber, E., 2002: Graven in de beerput, middeleeuwse vondsten van de Beverwijkse woontoren, in: *40 jaar amateur-archeologie in Beverwijk en Heemskerk, Ledenbulletin Historisch Genootschap Midden-Kennemerland & Museum Kennemerland* 26, p. 48-56.

Bronnenlijst

Koopmanschap, H. J. L. C., 2004: *Catalogus archeologica van kasteel Brederode 1870 – 1996*.

Korf, D., 1969: *determinatielijst afvalvondsten Brederode 1969*.

Mondelinge informatie M. van Veen, depotbeheerder Archeologisch Depot Wormer.

Mondelinge informatie E. den Hartog, Kastelenstichting Holland en Zeeland.

Oosterop, B. J., 1994-1996: Dagrappporten AWN-werkgroep Velsen, Velsen.

Verhoeven, A. A. A., 2001: *Middeleeuws en vroegmodern aardewerk en glas syllabus*, Amsterdam.